

Weidevogels

in Noord-Holland

Jaarboek
2009

Inhoud

Voorwoord	4
1. Kenniscentrum Weidevogels	5
2. Het provinciaal weidevogelmeetnet in 2009	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Al 23 jaar meetnetwerk	7
2.3 Aantallen broedparen in 2009	8
2.4 Aantalsontwikkelingen van 1990 tot en met 2009	9
2.5 Weidevogelkerngebieden en gruttokerngebieden	10
2.6 Samenvattend: 2009 iets gunstiger dan 2008, maar het algemene beeld blijft negatief	12
3. Provinciaal weidevogelonderzoek in Noord-Holland	14
3.1 Inleiding	14
3.2 Hoeveel weidevogels broeden er in Noord-Holland?	15
3.3 Verdeling weidevogels over de ILG-regio's	16
3.4 Ecologie van weidevogels	17
3.5 Soortenrijkdom	18
3.6 Weidevogelgemeenschappen	19
3.7 Kerngebieden	22
3.8 Conclusies	23
4. Weidevogelbescherming	25
4.1 Weidevogelbescherming in cijfers	26
4.2 Het weer in voorjaar 2009	27
4.3 Houdt in het veld rekening met het weer, de vogels en de predatoren!	27
4.4 Weidevogels op het Internet	27
Weidevogelbeschermingsgroepen	28
5. Weidevogelkringen	31
6. Onder de loep	33
6.1 Weidevogelgebied Marquette	33
6.2 Opkrikplannen voor weidevogels	37
6.3 Alarmtellingen 2009 in Noord-Holland	45
6.4 Schijn bedriegt in IJdoorn	47
6.5 De opmaat naar het nieuwe subsidiestelsel SNL	48
7. Weidevogelbeleid in 2009	49

Voorwoord

In 2009 heeft er een uniek onderzoek naar weidevogels plaatsgevonden in alle belangrijke weidevogelgebieden die Noord-Holland rijk is. Dit onderzoek heeft alleen kunnen plaatsvinden omdat alle organisaties in Noord-Holland die zich bezighouden met weidevogels zoals terreinbeheerders, agrarische natuurverenigingen en de provincie Noord-Holland willen samenwerken. Het Kenniscentrum Weidevogels speelt een belangrijk rol in die samenwerking. Hier worden de resultaten van onderzoek en nieuwe inzichten toegankelijk gemaakt. Het voortbestaan van het Kenniscentrum Weidevogels is echter onzeker omdat er geen zicht is op een structurele financiële bijdrage vanuit de provincie voor een aantal basistaken van het Kenniscentrum. Het Kenniscentrum kan daardoor niet in volle omvang aan de realisatie van haar doelen werken. Toch ontplooit het Kenniscentrum nog steeds een aantal activiteiten. Zo is de jaarlijkse Studiemiddag Weidevogels niet meer weg te denken. Daarnaast heeft het Kenniscentrum weer veel recente onderzoeken op de website geplaatst. Verder is de Raad van Advies van het Kenniscentrum nauw betrokken bij de opzet van het provinciale onderzoek naar weidevogels en bij de analyse van de gegevens. Verder zal het Kenniscentrum dit jaar voorlichting aan gemeenten geven over de bescherming van de weidevogels en leefgebieden. En niet te vergeten het jaarboek, dat informeert een ieder weer over het wel en wee van onze weidevogels.

Uit het bovengenoemde provinciale onderzoek is duidelijk geworden dat de weidevogelstand in Noord-Holland sterk onder druk staat en dat in de meeste gebieden de aantallen weidevogels de laatste jaren sterk zijn afgenomen. Belangrijk is dat er nog steeds kansen liggen in de belangrijke kerngebieden van weidevogels. Het gaat hierbij niet alleen om de kerngebieden in Laag Holland, ook delen van West Friesland en Amstelland springen er positief uit. Een belangrijke vinger aan de pols in Noord-Holland is het Provinciale Weidevogelmeetnet. In het weidevogelmeetnet zijn gebieden opgenomen die al vanaf 1987 jaarlijks worden geteld. De resultaten geven duidelijk aan dat voor de meeste soorten de langjarige trend negatief is. Duidelijk is dat we er nog niet zijn! Belangrijk aandachtspunt is dat met name de overleving van de kuikens verhoogd dient te worden. Het herstel en de ontwikkeling van kruidenrijke graslanden is daarvoor een belangrijk speerpunt, hier vinden de jonge vogels hun voedsel om op te groeien.

Vanwege de grote waarde van Noord-Holland voor de weidevogels, spant de provincie zich in om de weidevogelstand op peil te houden en deze op termijn weer te laten groeien. Deze beleidsdoelstelling is vastgelegd in de Weidevogelvisie Noord-Holland. De provincie heeft hierin de weidevogelkerngebieden en gruttokerngebieden op kaart gezet. Deze kerngebieden zijn sturend voor waar de provincie haar middelen wil inzetten via de Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer (SNL). Uit onderzoek in 2009 blijkt dat in de meeste kerngebieden een afname van de weidevogels plaatsvindt en zelfs dat een aantal kerngebieden niet meer aan de doelstelling voldoet. Gerichte analyse naar de oorzaken van die afname en het opstellen van verbeterplannen per gebied, zoals bijvoorbeeld de opkrikplannen die al voor een aantal gebieden in Laag Holland zijn opgesteld, moeten zorgen dat het leefgebied voor de weidevogels gaat verbeteren.

In de Polder IJdoorn in Waterland Oost wil Natuurmonumenten zich inspannen om dit weidevogelrijke gebied voor de grutto en andere weidevogelsoorten te verbeteren. In 2010 is voor de boeren en de agrarische natuurverenigingen de SNL van kracht geworden. Gebiedscoördinatoren hebben in opdracht van de provincie collectieve weidevogelplannen opgesteld. Belangrijk onderdeel van het plan is dat er voldoende kuikenland aanwezig is op basis van het aantal broedparen grutto. De Alarmtellingen laten zien dat grutto's met hun kuikens afhankelijk zijn van ongemaaide kruidenrijke graslanden. Voor het uitvoeren van de bescherming van weidevogels in de praktijk en het verbeteren van het leefgebied van de weidevogels zijn in 2009 ook diverse Weidevogelkringen actief geweest in de provincie. Daarnaast hebben natuurlijk de vele vrijwilligers in samenwerking met de boeren zich ingespannen voor de bescherming van de weidevogels. Naast bescherming van de legsels is hierbij steeds meer aandacht voor bescherming van kuikens.

Weidevogels zijn prachtig en horen bij het Noord-Hollandse cultuurlandschap. Met dat besef en met de gezamenlijke wil om het beheer te verbeteren moet het mogelijk zijn de komende jaren om de teruggang om te buigen naar behoud en groei van de weidevogelstand.

Jan Kuiper, Directeur
Landschap Noord-Holland

1. Kenniscentrum Weidevogels

FRANK VISBEEN

Sinds 2008 is het Kenniscentrum Weidevogels in Noord-Holland een feit. In het Kenniscentrum werken in opdracht van de provincie Noord-Holland, ANV Water, Land en Dijken, Veelzijdig Boerenland, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschap Noord-Holland en Milieufederatie Noord-Holland samen aan het ontsluiten en verkrijgen van kennis over weidevogels. Gemeenschappelijke drijfveer is dat alle partijen erkennen dat de discussie over weidevogels gebaseerd moet zijn op feiten en niet op meningen.

Voor het draagvlak van het Kenniscentrum is de directe betrokkenheid van de organisaties die zich met weidevogelbeheer bezighouden van belang. Het Kenniscentrum heeft die betrokkenheid geborgd doordat de terreinbeherende organisaties, Veelzijdig Boerenland en de Milieufederatie Noord-Holland zijn vertegenwoordigd in de Raad van Advies. De provincie is betrokken als agenda-lid. Het Kenniscentrum is gehuisvest bij Landschap Noord-Holland.

Alle genoemde partijen hebben behoefte aan gedeelde en breed gedragen kennis. Het vergaren en delen van kennis zijn belangrijke voorwaarden om het weidevogelbeheer tot een succes te maken.

In 2008 heeft het Kenniscentrum een nieuw plan van aanpak uitgewerkt en voorgelegd aan de provincie. Centraal in de uitwerking is dat het Kenniscentrum de bestaande informatie en kennis over weidevogels en het beheer in Noord-Holland ontsluit en daarnaast onderzoek uitvoert, initieert, bevordert en begeleidt. Er worden gegevens geanalyseerd en adviezen gegeven met als doel om een bijdrage te leveren aan een gemeenschappelijke visie en een duurzaam behoud en ontwikkeling van weidevogels in Noord-Holland. De provincie heeft het plan niet gefinancierd, dat betekent dat het Kenniscentrum slechts op bescheiden schaal haar ambities kan vervullen en zich het afgelopen jaar voornamelijk heeft beperkt tot het ontsluiten van kennis en informatie.

Kennisontsluiting

Het Kenniscentrum Weidevogels wil een bijdrage leveren aan kennisontsluiting en onderzoek in Noord-Holland. Het Kenniscentrum heeft in 2009 haar tweede jaarboek 'Weidevogels in Noord-Holland, jaarboek 2008' uitgebracht. In dit jaarboek wordt uitgebreid verslag gedaan over de weidevogelstand in Noord-Holland. Belangrijke kerncijfers hiervoor zijn afkomstig uit het Provinciale Weidevogelmeetnet, zoals de jaarcijfers 2008 en de trends vanaf 1990. Daaruit blijkt dat er ieder jaar minder weidevogels zijn. De sterkste afname is vastgesteld bij de veldleeuwerik, gele kwikstaart, grutto en scholekster. Alleen bij de krakeend en kuifeend is sprake van toename. Het jaarboek doet ook verslag van provinciaal weidevogelonderzoek en ander lopend onderzoek. In 2008 is aandacht besteed aan de gebiedstellingen in de regio Bergen Egmond en Schoorl, aan weidevogels op Texel, grutto's op plasdrasterreinen en de relatie tussen weidevogels en wormen. Tevens wordt er jaarlijks aandacht besteed aan allerlei beleidsontwikkelingen.

De resultaten van de vrijwillige weidevogelbescherming krijgen een prominente plek in het jaarboek. Hierbij is veel aandacht voor de gebiedsgerichte aanpak en de bescherming van kuikens. De vrijwilligers hebben een belangrijke rol door samen met boeren - naast nestbescherming - veel aandacht te geven aan kuikenoverleving. In steeds meer gebieden zijn weidevogelkringen opgericht waarin boeren en vrijwilligers, agrarische natuurverenigingen, terreinbeheerders en ook jagers actief zijn om leefomstandigheden voor weidevogels te verbeteren.

Het Kenniscentrum heeft sinds april 2008 haar eigen website. Op de website wordt veel nieuws gepubliceerd, er wordt kennis ontsloten en verslag gedaan van eigen onderzoek, en er zijn diverse rapporten te downloaden (www.kenniscentrumweidevogels.nl).

Het Kenniscentrum heeft in samenwerking met Landschap Noord-Holland en Veelzijdig Boerenland de Studiemiddag Weidevogels op 2 april 2009 georganiseerd. De middag was zeer goed bezocht, met meer dan tweehonderd bezoekers. Diverse onderwerpen passeerden de revue. Al jaren wordt het lief en leed van de grutto in overwinteringsgebieden in Afrika gevolgd. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat de volwassen grutto's na het broedseizoen steeds eerder naar Guinee Bissau trekken om daar te foerageren op de pas omgeploegde percelen waar net de rijst is aangeplant. De grutto's eten de gezaaide rijstkorrels en dat levert schade op voor de lokale bevolking. De bevolking probeert zoveel mogelijk de schade te beperken door de grutto's te bejagen. Voordat de volwassen grutto's naar Afrika vertrekken, verblijven ze met hun kuikens in de Nederlandse graslanden. De gruttokuikens hebben tijdens het opgroeien graslanden met afwisselend hoog en laag gras nodig. Daar vinden ze gemakkelijk voedsel. Daarnaast is kruidenrijkdom van belang, want dat geeft variatie aan insecten. Als structuur (hoog/ laag) ontbreekt of als de kuikens niet goed door het grasland kunnen bewegen om insecten te eten, dan heeft dat gevolgen voor hun overlevingskansen. Onderzoeken op plas-draspercelen bevestigen het eerder (in de loop van juni) wegtrekken van de volwassen grutto's in de afgelopen 20 jaar na het broedseizoen. De jonge grutto's volgen pas in de tweede helft van juli. Zodra de ouders weg zijn profiteren de jonge vogels van de rust op deze plasdras terreinen en het voedsel (borstelwormen en muggenlarven). Laat gemaaid, structuur en kruidenrijk grasland is nodig voor weidevogels. Als een boer 25% van zijn gras niet vroeg maait, hoeft dit geen probleem op te leveren voor de

bedrijfsvoering. Dit blijkt uit een onderzoek (door het proefbedrijf in Zegveld) in een modern melkveebedrijf. Wel moet de bedrijfsvoering worden aangepast en de iets mindere melkgift zal met krachtvoer op peil gebracht moeten worden. Daar zijn financiële regelingen voor in het leven geroepen.

De op 31 maart jl. vastgestelde weidevogelvisie van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland werd op de Studiemiddag Weidevogels van 2009 eveneens bekend gemaakt. De provincie Noord-Holland is ambitieus en streeft naar behoud en groei van de weidevogelpopulatie. Het beleid is gericht op de belangrijke weidevogelleefgebieden in de provincie. Deze gebieden zullen ook in de structuurvisie van de provincie worden opgenomen en een planologische bescherming krijgen. Voor de uitvoering van een optimaal weidevogelbeheer zullen de beheerders intensief moeten samenwerken. Het Kenniscentrum heeft eind 2009 van de provincie opdracht gekregen om in de loop van 2010 een voorlichtingsbijeenkomst te organiseren voor gemeentes over weidevogels en het weidevogelbeleid, en wat gemeentes daar aan kunnen doen.

Nieuw onderzoek

In 2009 is het grootste weidevogelonderzoek uitgevoerd naar de aantallen en verspreiding van weidevogels dat ooit in Noord-Holland heeft plaatsgevonden. Alle belangrijke weidevogelgebieden zijn geïnventariseerd, zo'n 51.000 hectare. De resultaten uit dit onderzoek zullen dienen als ijkpunt voor het provinciaal beleid. Het onderzoek is gecoördineerd door Landschap Noord-Holland en de gegevens zijn geanalyseerd door het Team Onderzoek & Databeheer van LNH en het Ecologisch Advies & Onderzoeksbureau van 't Veer & de Boer. De Raad van Advies van het Kenniscentrum is betrokken bij de opzet van het onderzoek, de analyse van de gegevens en het opstellen van de rapportage.

Het Kenniscentrum heeft na het broedseizoen meegewerkt aan een landelijk onderzoek naar slaappleetstellingen van de grutto om onder meer het aandeel eerstejaars vogels vast te stellen. Op die manier krijgen we aanvullend informatie of de grutto een succesvol broedseizoen heeft gehad.

Bindende kracht

Het Kenniscentrum Weidevogels wil het centrum in Noord-Holland zijn voor alle organisaties, vrijwilligers en boeren die in Noord-Holland met weidevogelbeheer bezig zijn. De komende jaren zijn van belang in de ontwikkeling van de weidevogelstand. Landelijk is de ambitie uitgesproken om de stand van de weidevogels te stabiliseren en zelfs weer te laten groeien. Verschillende partijen willen die verantwoordelijkheid op zich nemen. De provincie is verantwoordelijk voor de uitvoering van het weidevogelbeleid. Vanuit dat gemeenschappelijke belang wil het Kenniscentrum Weidevogels een belangrijke rol spelen in onderzoek, kennisuitwisseling en advisering.

2. Het provinciaal weidevogelmeetnet in 2009

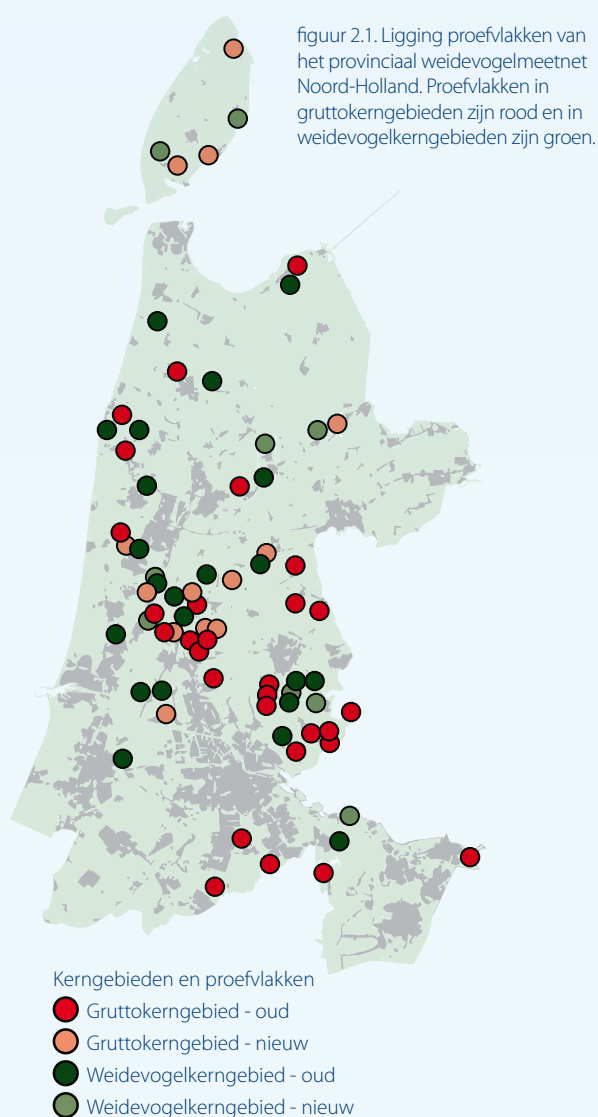
KEES (C.) J.G. SCHARRINGA

2.1 Inleiding

Het wel en wee van weidevogels in Noord-Holland staat volop in de belangstelling. Voor veel mensen zijn kievit en grutto in de wei net zo vanzelfsprekend als koeien en gras. De belangstelling voor weidevogels valt bijvoorbeeld op te maken uit het grote aantal vrijwilligers dat elk voorjaar weer opnieuw actief betrokken is bij de bescherming van weidevogels en waar elders in dit jaarboek aandacht aan wordt besteed. Maar ook de verschillende overheden zijn actief betrokken bij weidevogels, onder andere door het nieuwe Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer

(SNL), waarbij terreinbeherende organisaties als Natuurmonumenten en Landschap Noord-Holland en agrariërs, verenigd in agrarische natuurverenigingen, contracten kunnen afsluiten voor weidevogelbeheer. Deze nieuwe regeling vervangt het oude Programma Beheer. De uitvoering van deze subsidieregeling is in 2007 overgegaan van het Rijk naar de provincies. Vanwege de grote waarde van Noord-Holland voor de weidevogels, spant de provincie zich in om de weidevogelstand op peil te houden en deze op termijn weer te laten groeien. Deze beleidsdoelstelling is vastgelegd in de Weidevogelvisie Noord-Holland (Provincie Noord-Holland 2009).

De provincie Noord-Holland is al veel langer betrokken bij weidevogels. Naast weidevogelbeleid heeft de provincie vanaf 1979 met regelmaat grootschalige weidevogeltellingen uitgevoerd of laten uitvoeren in de Provinciale Natuurinventarisatie (PNI). In 2009 zijn zelfs, in een bijzonder samenwerkingsverband met agrarische natuurverenigingen en terreinbeheerders, op ruim 51.000 ha grasland en bouwland weidevogels geïnventariseerd. Een beknopt verslag van deze grootste gebiedsdekkende weidevogeltelling die ooit in één broedseizoen in Noord-Holland is uitgevoerd, is te vinden in hoofdstuk 3. Omdat er in de jaren tachtig van de vorige eeuw al alarmerende berichten verschenen over de achteruitgang van weidevogels in Noord-Holland, is in 1987 ook een weidevogelmeetnet gestart om de ontwikkelingen van weidevogels in de graslandgebieden op de voet te volgen ('vinger aan de pols'). Dit hoofdstuk geeft een beknopt verslag van de resultaten in 2009 en de aantalsontwikkeling over de periode 1990-2009.

2.2 Al 23 jaar meetnetwerk

Het provinciaal weidevogelmeetnet Noord-Holland is één van de oudste weidevogelmeetnetten in ons land. Vanaf 1987 worden in 51 proefvlakken elk jaar de weidevogels geteld. In 2009 bestond het meetnet dus 23 jaar. Het weidevogelmeetnet wordt uitgevoerd door Landschap Noord-Holland, in opdracht van de Provincie. Het Noord-Hollandse meetnet maakt onderdeel uit van het landelijke weidevogelmeetnet binnen het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). De coördinatie van dit onderdeel van het NEM berust bij SOVON Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden verricht volgens de methode van het Broedvogelmonitoringproject-weidevogels (BMP-w), waarbij elk proefvlak tussen begin april en half juni vijf keer wordt geteld.

Tot en met 2004 bestond het weidevogelmeetnet uit 51 proefvlakken, verspreid over de provincie en bedroeg de totale oppervlakte ruim 2.500 hectare. In 2005 zijn 22 nieuwe

2. Het provinciaal weidevogelmeetnet in 2009

proefvlakken toegevoegd. Thans bestaat het uit 73 proefvlakken met een gezamenlijke oppervlakte van ruim 4.200 hectare. Zie voor de ligging figuur 2.1. De proefvlakken liggen vooral in graslandgebieden (< 25% bouwland). Een klein aantal ligt in gebieden met een gemengd grondgebruik (opp. grasland 50-75%).

De tellingen voor het meetnet in 2009 zijn uitgevoerd door het ecologisch adviesbureau Van der Goes & Groot uit Alkmaar, SOVON Vogelonderzoek Nederland en Harry Fabritius.

2.3 Aantallen broedparen in 2009

In 2009 zijn in het meetnet 4.536 broedparen van weidevogels vastgesteld. Dat komt neer op gemiddeld 107 broedparen per 100 hectare grasland en bouwland. De kievit is al jaren de meest talrijke soort, op de voet gevolgd door de grutto. Tureluur en scholekster volgen op enige afstand. Zie tabel 2.1. Tot drie jaar geleden was de scholekster in het meetnet talrijker dan de tureluur. Dat is nu omgekeerd. Dit jaar is de kievit de enige soort die in alle proefvlakken voorkomt. Scholekster, grutto en tureluur ontbraken in twee tot zes proefvlakken.

Van de eendensoorten is de krakeend het meest talrijk, deze 'successoort' is de laatste jaren sterk in opmars. In het Noord-Hollandse meetnet broedden in 2009 ongeveer net zoveel krakeenden als slobenden en kuifeenden samen.

Als gekeken wordt naar de dichtheden, dan wordt het weidevogelbeeld in het meetnet nog steeds bepaald door de grutto, tureluur, kievit en scholekster. De gezamenlijke dichtheid van deze vier klassieke weidevogels bedraagt ongeveer 82 paar per 100 ha. Ondanks de opgetreden achteruitgang na 2000 (zie 2.4) zijn de dichtheden van grutto en tureluur nog betrekkelijk hoog. Dit komt vooral door de grote aantallen broedparen in de veenweidegebieden van het Nationaal Landschap Laag Holland. Dit gebied, dat ligt tussen de lijn Alkmaar-Hoorn en het Noordzeekanaal, is verreweg de belangrijkste weidevogelregio van Noord-Holland (zie hoofdstuk 3) en hier ligt het merendeel (40) van de proefvlakken.

In het weidevogelmeetnet komt een aantal soorten slechts in beperkt aantal en of slechts in enkele proefvlakken voor, dit zijn kluut (30), visdief (24), zomertaling (10), wintertaling

tabel 2.1. Aantal broedparen/territoria, aantal proefvlakken en dichtheid per 100 hectare van de belangrijkste soorten in het weidevogelmeet in 2009 (73 proefvlakken). Tevens is in procenten het verschil met 2008 aangegeven.

soort	aantal broedparen	aantal proefvlakken	dichtheid	verschil met 2008 (in %)
kievit	1.253	73	29,6	- 4,1
grutto	1.041	67	24,6	- 5
tureluur	594	69	14,0	+ 2,9
scholekster	567	71	13,4	+ 6
krakeend	339	60	8,0	+ 10
kuifeend	171	43	4,0	+ 24
slobeend	170	46	4,0	+ 34
veldleeuwerik	96	19	2,3	- 2,0
graspieper	136	39	3,2	+ 39
gele kwikstaart	102	28	2,4	+ 108
overige soorten*	67			
alle soorten	4.536		107	+ 2,7

* kluut (30), visdief (24), zomertaling (10), wintertaling (1), kemphaan (1) en watersnip (1).

(1), kempshaan (1) en watersnip (1). Deze soorten zijn in tabel 2.1 samengevat onder 'overige soorten'.

Was vorig jaar het eerste jaar zonder broedende kempshenen in het meetnet, dit jaar werd er gelukkig weer een broedende kempshen ontdekt in de Hempolder.

Naast de weidevogels zijn de volgende overige 'boerenlandvogels' in 2009 vastgesteld: bergeend (188), knobbelzwaan (30), tafeleend (19) en patrijs (5). Aan deze soorten zal in een volgend jaarboek aandacht worden besteed. Er verschijnen steeds meer nieuwe soorten in het meetnet. Dit zijn de laatste jaren vooral ganzen, bijvoorbeeld brandgans (224), nijlgans (43), grauwe gans (38) en Canadese gans (7). De getallen tussen haakjes slaan op het aantal broedparen in 2009.

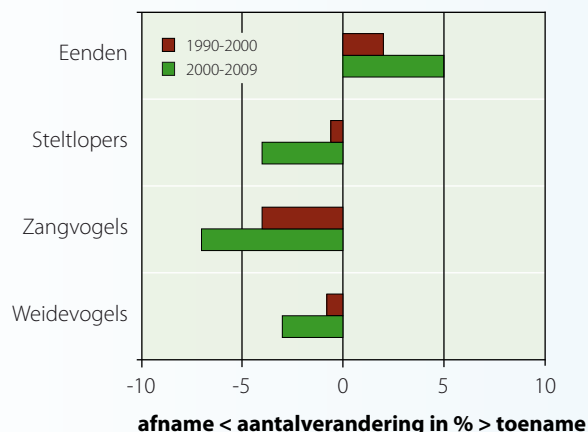
Vergeleken met 2008 is het totaal aantal getelde weidevogels in 2009 bijna 3% hoger. De grootste bijdrage aan dit verschil wordt geleverd door hogere aantallen van bijna alle soorten, waarvan die van kuifeend, slobbeend, graspieper en gele kwikstaart opvallen. Ook scholekster, tureluur en krakeend laten ten opzichte van 2008 een toename zien, zie tabel 2.1. Daar staat tegenover dat grutto (-5%), kievit (-4%) en veldleeuwerik (-2%) in 2009 zijn afgenomen ten opzichte van 2008. Vergeleken met de jaren vóór 2008 nemen de meeste soorten sinds het jaar 2000 echter nog steeds af (zie 2.4).

2.4 Aantalsontwikkelingen van 1990 tot en met 2009

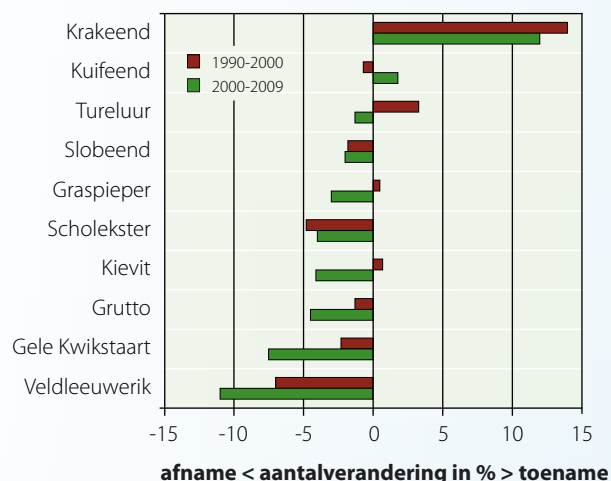
Het weidevogelmeetnet is gestart in 1987. Het ligt dan voor de hand om trends te bepalen over de gehele periode van 23 jaar. In dit overzicht wordt echter 1990 als basisjaar genomen, omdat er in de eerste drie jaren aanpassingen in de methodiek van het tellen zijn doorgevoerd. Hierdoor zijn de cijfers van 1987 tot 1989 voor de belangrijkste soorten minder goed vergelijkbaar met die van latere jaren. Voor de lange termijnanalyses zijn overigens alleen de gegevens van de 51 oorspronkelijke proefvlakken gebruikt. De 22 in 2005 toegevoegde proefvlakken zijn voor trendanalyses buiten beschouwing gelaten omdat deze meetreeks nog te kort is.

Met ingang van 2009 is een weging toegepast bij de trendberekeningen. Hierbij wordt rekening gehouden dat de rijkere gebieden een grote invloed hebben op de resultaten. Dit probleem is ten dele op te lossen door de gebieden met lagere aantallen van een soort zwaarder mee te laten tellen bij de trendberekeningen in het programma TRIM van het CBS (Pannekoek en Van Strien 2001).

De trend van het totaal aantal weidevogels en van de soortgroepen steltlopers, eenden en zangvogels, uitgesplitst over de perioden 1990-2000 en 2000-2009 zijn weergegeven in figuur 2.2. De trend is hier de gemiddelde procentuele toe- of afname per jaar in de genoemde perioden. Figuur 2.3 geeft de trends weer voor de tien afzonderlijke soorten.

figuur 2.2. Gemiddelde jaarlijkse aantalverandering van het totaal aantal weidevogels en van drie groepen weidevogels in het provinciaal weidevogelmeetnet Noord-Holland in de periode 1990-2000 en 2000-2009.

figuur 2.3. Gemiddelde jaarlijkse aantalverandering van tien soorten weidevogels in het provinciaal weidevogelmeetnet Noord-Holland in de periode 1990-2000 en 2000-2009.

2. Het provinciaal weidevogelmeetnet in 2009

10

Figuur 2.4 geeft de trendlijnen (index, waarbij 1990=100) van acht soorten uit figuur 2.3 over de periode 1990-2009 en ter vergelijking de bijbehorende trendlijnen van het landelijke NEM-weidevogelmeetnet over de periode 1990-2008.

Uit de figuur 2.2 is op te maken dat vooral de groep van de zangvogels het slecht doet. Deze groep neemt gemiddeld vanaf 2000 met ongeveer 7% per jaar af. Ook de steltlopers doen het gemiddeld niet goed. De groep van de eenden daarentegen doet het beter, vooral vanaf 2000.

Er is een duidelijke trendbreuk zowel bij de weidevogels als totaal als bij de drie groepen. Na 2000 gaat het veel slechter met de weidevogels dan in de periode 1990-2000. Bij toetsing is deze trendbreuk in alle gevallen significant.

Figuur 2.3 geeft aan dat het merendeel van de tien afgebeelde soorten het vooral na 2000 niet goed doet. Uitzonderingen zijn de kuifeend en de krakeend. De laatste soort neemt onverminderd jaarlijks gemiddeld met meer dan 10% toe. Als de huidige trend zich voortzet, dan zal het aantal krakeenden binnen vijf tot zes jaar verdubbeld zijn. De kuifeend is min of meer stabiel en er is nagenoeg geen verschil in de gemiddelde jaarlijkse trend vóór en na 2000. Bij Kievit, tureluur en graspieper is de trend van positief na 2000 omgeslagen in een afname, waarbij vooral de huidige

negatieve trend van -4% per jaar bij de Kievit opvalt.

Grutto, gele kwikstaart en veldleeuwerik vertonen ook een duidelijke trendbreuk, waarbij de veldleeuwerik met een duizelingwekkende afname van ruim 10% per jaar de kroon spant. In 2009 komt de soort nog maar in 19 van de 73 proefvlakken als broedvogel voor. Toch zijn er nog steeds gebieden in onze provincie waar het nog redelijk goed gaat met de soort, bijvoorbeeld op Texel (zie 3.3).

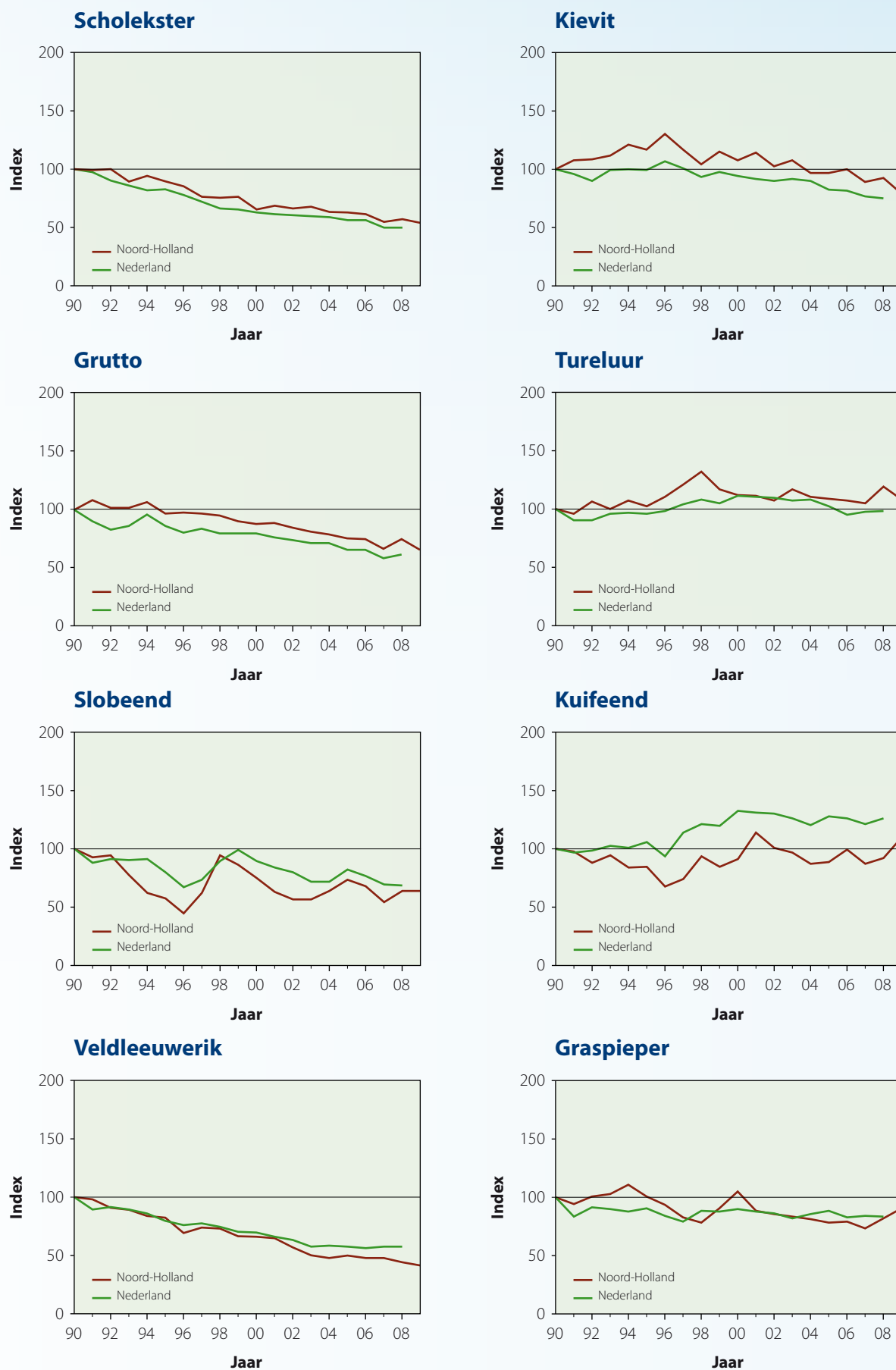
De trendlijnen van de tien afzonderlijke soorten (figuur 2.4) geven ook duidelijk aan dat het met de meeste soorten weidevogels niet goed gaat. Uitzonderingen zijn de al eerder genoemde kuifeend, krakeend en tureluur. Er is verder een opmerkelijke overeenkomst met de trendlijnen in Noord-Holland met die van het landelijke meetnet. Die overeenkomst is vooral opvallend bij soorten als scholekster, grutto, krakeend en veldleeuwerik. De landelijke trendlijnen zijn over het algemeen wat minder grillig dan de Noord-Hollandse trendlijnen, maar dat is logisch omdat de landelijke trendlijnen over een veel groter aantal proefvlakken zijn berekend.

De figuren 2.2 tot en met 2.4 geven een gemiddelde situatie weer van alle 51 oorspronkelijke proefvlakken. Binnen het meetnet zijn er altijd nog proefvlakken waar de aantallen weidevogels stabiel zijn of zelfs toenemen. Het is interessant om te weten welke trends er in de proefvlakken aanwezig zijn, in termen van afname, stabiel of toename. Als voorbeeld nemen we hier de gesommeerde aantallen van de vier algemene steltlopers (scholekster, Kievit, grutto en tureluur) die verreweg het overgrote deel van de aantallen weidevogels binnen de proefvlakken uitmaakt. Hiervoor werd van elk proefvlak de trend van de aantallen steltlopers berekend op basis van drie, enigszins overlappende, perioden van zeven jaar: 1990-1997, 1996-2003 en 2002-2009. Uit deze exercitie komt duidelijk naar voren dat vooral vanaf 2002 het merendeel van de proefvlakken een negatieve trend heeft (figuur 2.5). In de eerste twee perioden vertoonde meer dan de helft van de proefvlakken een stabiele of stijgende trend. In de eerste periode vertoonde zelfs ongeveer 30% een toename van de aantallen. Vanaf 2002 is de situatie sterk gewijzigd: meer dan de helft van de proefvlakken vertoonde een negatieve trend. Slechts zes (12%) van de proefvlakken laten nog een positieve trend zien. Als we aannemen dat deze situatie representatief is voor de Noord-Hollandse graslandgebieden, levert dit een uiterst somber beeld op. Zeker als we bedenken dat in een groot aantal proefvlakken één of ander vorm van weidevogelbeheer plaats vindt.

2.5 Weidevogelkerngebieden en gruttokerngebieden

Anders dan in het verleden zal de provincie zich ten aanzien van het weidevogelbeheer vooral richten op gebieden waar bepaalde minimum dichtheden aan weidevogels

figuur 2.4. Trend (geïndexeerd, 1990 = 100) van acht soorten weidevogels in het provinciaal weidevogelmeetnet Noord-Holland. Naast de trend in Noord-Holland is ook die van het landelijke NEM-weidevogelmeetnet gegeven (bron: CBS/SOVON Vogelonderzoek Nederland).

2. Het provinciaal weidevogelmeetnet in 2009

voorkomen, de kerngebieden. Hierbij worden twee typen onderscheiden: gruttokerngebieden en weidevogelkerngebieden. Voor weidevogels buiten de kerngebieden blijft echter aandacht bestaan, dit zal echter gebeuren via vrijwillige weidevogelbescherming.

Gruttokerngebieden zijn gebieden met minimaal 10 grutto-broedparen per 100 ha, weidevogelkerngebieden zijn gebieden met minimaal 20 paar weidevogels per 100 ha, waarbij kievit, krakeend en graspieper niet meegerekend worden. In de praktijk liggen alle gruttokerngebieden binnen weidevogelkerngebieden.

Omdat de kerngebieden de spil vormen van het nieuwe weidevogelbeleid is gekeken in hoeverre de proefvlakken van het huidige weidevogelmeetnet binnen deze beide typen kerngebieden liggen. Het blijkt dat 30 proefvlakken binnen een weidevogelkerngebied en 42 proefvlakken binnen een gruttokerngebied liggen. Eén proefvlak ligt buiten de kerngebieden. Op zich is dit een goede basis voor monitoring van het weidevogelbeleid zoals verwoord in de Weidevogelvisie. Komende winter zal het weidevogelmeetnet op dit punt worden geëvalueerd.

Uit een analyse van de gegevens uit 2009 blijkt dat de proefvlakken in gruttokerngebieden veel rijker zijn aan weidevogels dan die in weidevogelkerngebieden. Figuur 2.6 geeft de dichtheid in beide typen proefvlakken. De verschillen zijn niet alleen groot bij grutto en tureluur, maar verrassend genoeg ook bij soorten als kievit, kuifeend en slobbeend. Op zich is dat wel te verwachten, omdat de meeste gruttokerngebieden in gebieden met vochtige graslanden liggen, waar deze soorten in hogere dichtheden voorkomen (zie ook hoofdstuk 3).

Interessanter is het om te kijken naar de trends in beide typen proefvlakken. Figuur 2.7 geeft het resultaat van deze analyse voor de scholekster, kievit, grutto en tureluur. Op de scholekster na vertonen deze soorten een duidelijk verschil in het indexverloop (1990=100). In de proefvlakken in de weidevogelkerngebieden gaat het deze soorten veel slechter af dan in die in de gruttokerngebieden. Opmerkelijk is de enorme toename van de tureluur in de gruttokerngebieden. Zelfs de scholekster vertoont een verschil in trend, zij het veel minder dan bij de andere drie soorten. Dit verschil is te verklaren omdat bij andere analyses bleek dat deze soort in graslanden een duidelijke voorkeur heeft voor meer vochtige graslanden (Scharringa en Van 't Veer 2008). Bij alle vier soorten wijken de trendlijnen van beide type kerngebieden significant af.

Als het meetnet representatief is voor de beide typen kerngebieden, werpt dat wel een ander licht op de vaak geuite klacht dat er in het gesubsidieerde weidevogelbeheer te veel aandacht is voor de grutto. De grutto is de sleutelsoort voor de gruttokerngebieden: in deze kerngebieden komen van bijna alle soorten gemiddeld veel hogere dichtheden voor en is de ontwikkeling veel minder negatief dan in de weidevogelkerngebieden. Daarnaast zijn de gruttokerngebieden ook veel rijker aan soorten (behoud biodiversiteit). Dit zijn belangrijke redenen om extra aandacht te besteden

aan het gesubsidieerde weidevogelbeheer in de gruttokerngebieden.

2.6 Samenvattend: 2009 iets gunstiger dan 2008, maar het algemene beeld blijft negatief

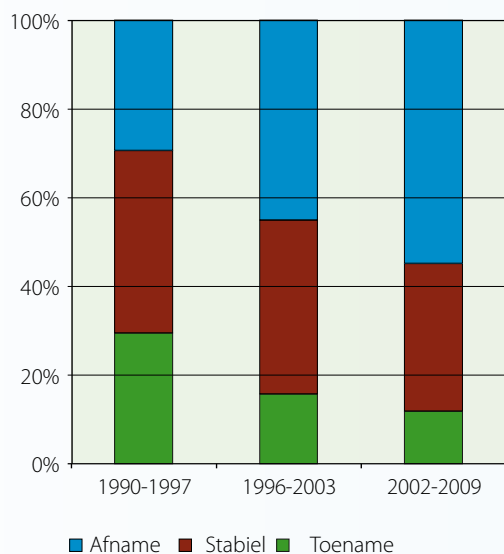
Samengevat kan geconcludeerd worden dat 2009 voor de meeste soorten een beter jaar was dan 2008. Alleen kievit, grutto en veldleeuwerik lieten in 2009 lagere aantallen zien. De meeste soorten gaan binnen de meetreeks van 1990-2009 nog steeds in aantal achteruit (figuur 2.3 en 2.4). Er zijn duidelijke verschillen in trends in tussen de periode 1990-2000 en 2000-2009. In de periode 1990-2000 gaan vijf van de tien algemenere soorten in aantal achteruit: scholekster, grutto, slobbeend, veldleeuwerik en gele kwikstaart. Krakeend en tureluur nemen toe en de drie overige soorten vertonen geen duidelijke trend. Kievit neemt opvallend toe tussen 1990 en 1996, daarna neemt de soort gestaag af. Na 2000 nemen acht van de tien soorten duidelijk in aantal af, variërend van gemiddeld ruim 1% per jaar bij de tureluur tot 11% bij de veldleeuwerik. Alleen krakeend neemt nog steeds toe en de kuifeend laat ook een lichte toename zien. Hieruit kan geconcludeerd worden dat weidevogeltrend tussen 2000 en 2009 duidelijk negatiever is dan die voor 2000. De Weidevogelvisie Noord-Holland onderscheidt weidevogelkerngebieden en gruttokerngebieden. In de proefvlakken in de gruttokerngebieden broeden niet alleen veel meer weidevogels dan in de weidevogelkerngebieden, maar de trend in aantallen is ook veel minder negatief. Als dat representatief is voor de situatie in de Noord-Hollandse graslandgebieden kan dat betekenen dat de gruttokerngebieden een cruciale rol gaan spelen in het bereiken van de doelstellingen van de Weidevogelvisie. Voor signalering van de ontwikkelingen van weidevogels in de beide typen kerngebieden blijft het provinciaal meetnet de komende jaren dan ook van groot belang.

Literatuur

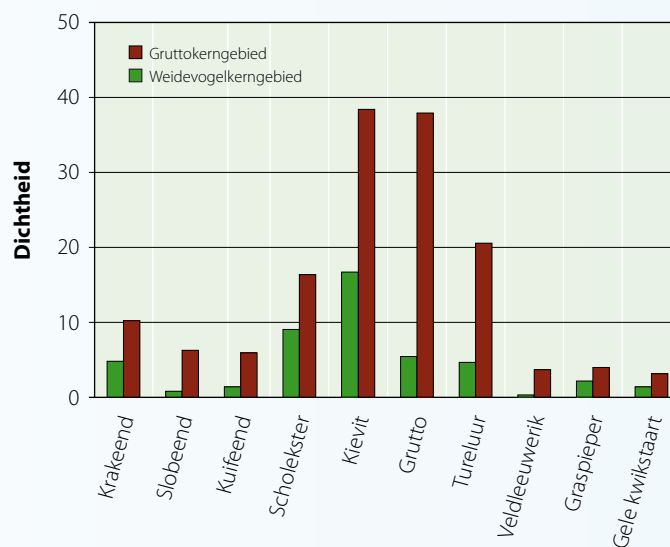
Provincie Noord-Holland 2009. Weidevogelvisie Noord-Holland. Provincie Noord-Holland, Haarlem

Scharringa, C.J.G. en R. van 't Veer 2008. Atlas van de weidevogels in Laag Holland. Landschap Noord-Holland, Castricum

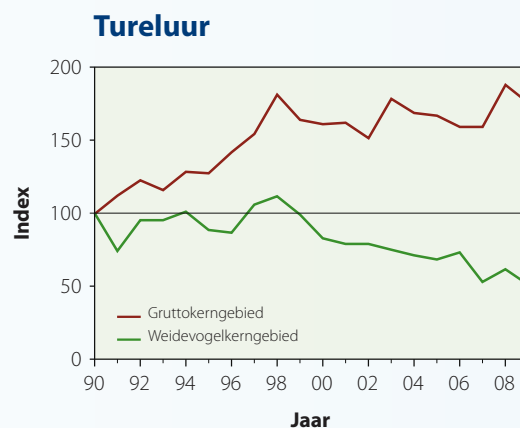
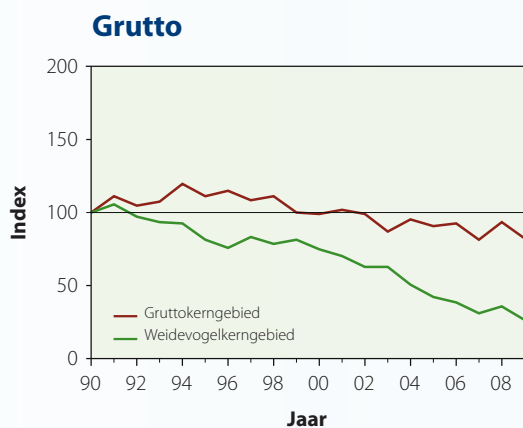
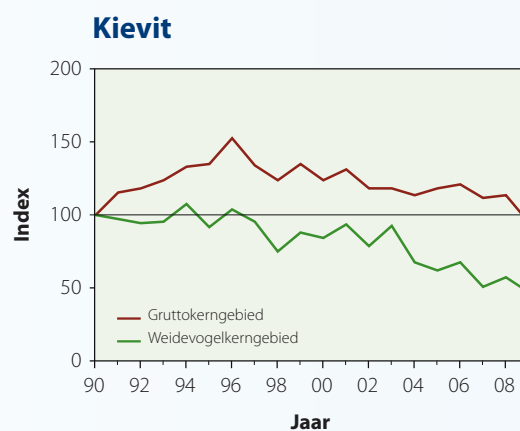
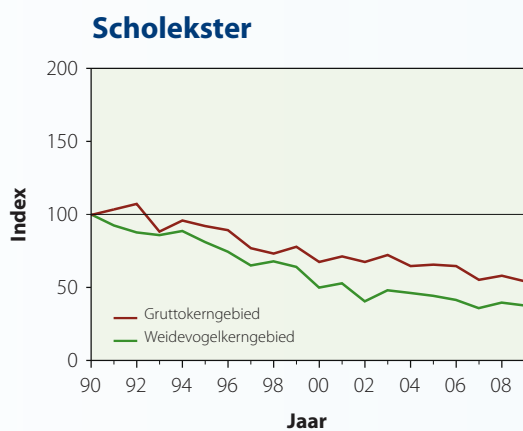
Pannekoek, J. en A. van Strien, 2001. TRIM 3 Manual. (Trends and Indices for Monitoring data). Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.

figuur 2.5. Percentage van het aantal proefvlakken met afnemend, stabiele of toenemende aantallen algemene steltlopers (scholekster + kievit + grutto + tureluur) in het provinciaal weidevogelmeetsnet Noord-Holland. Aantal proefvlakken (=100%) is 51.

figuur 2.6. Gemiddelde dichtheid (aantal broedparen per 100 ha grasland en bouwland) van tien soorten weidevogels in proefvlakken in weidevogelkerngebieden (30) en in gruttokerngebieden (42) in 2009.

figuur 2.7. Trend (geïndexeerd, 1990 = 100) van vier soorten weidevogels in het provinciaal weidevogelmeetsnet Noord-Holland in proefvlakken in weidevogelkerngebieden en proefvlakken in gruttokerngebieden.

3. Provinciaal weidevogelonderzoek in Noord-Holland

KEES (C.) J.G. SCHARRINGA, R. VAN 'T VEER¹ EN N. RAES

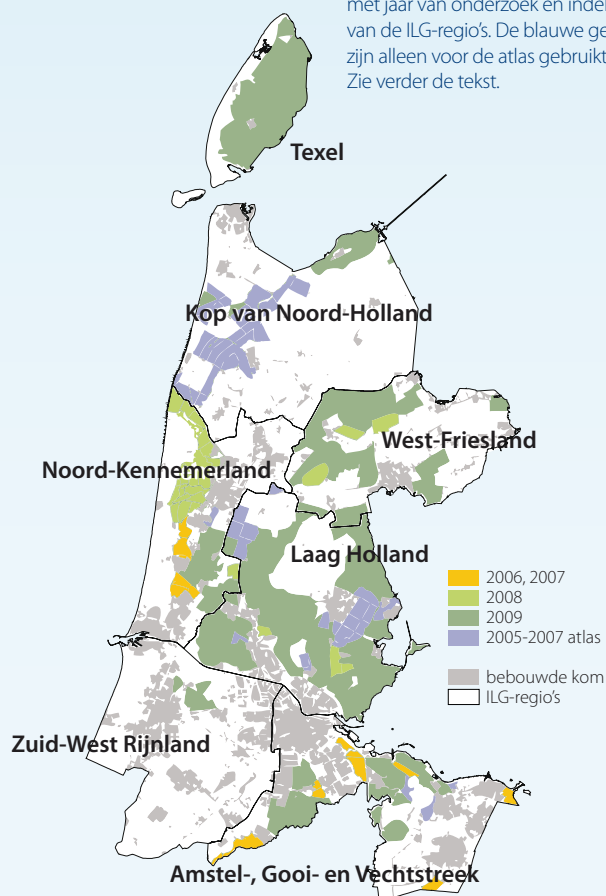
3.1 Inleiding

In 2009 zijn in de belangrijkste weidevogelgebieden van Noord-Holland de weidevogels gebiedsdekkend in kaart gebracht. Dit was mogelijk omdat de Provincie Noord-Holland wilde weten wat de actuele weidevogelstand was in belangrijke weidevogelregio's voor het nieuwe Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) als ijkpunt voor het provinciaal beleid (Weidevogelvisie Noord-Holland). Tegelijkertijd was er de verplichte monitor van weidevogels op percelen met een subsidiepakket voor weidevogelbeheer van de Provinciale Subsidie-regeling Agrarisch Natuurbeheer (PSAN).

De tellingen zijn gecoördineerd door Landschap Noord-Holland in opdracht van de Provincie Noord-Holland. Deelnemende partijen waren de agrarische natuurverenigingen (ANV's) 'De Lieuw' (Texel), 'Rotgangs' (Wieringen), 'West-Friesland' (West-Friesland Oost), 'Water, Land en Dijken' (Laag Holland), 'De Amstel' (Amstelland) en 'Vechtvallei' (Vechtstreek), Veelzijdig Boerenland (voorheen Natuurlijk Platteland West) en de terreinbeherende organisaties Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Landschap Noord-Holland. In totaal is 51.000 ha geteld. Dit is niet alleen de grootste gebiedsdekkende weidevogeltelling die ooit in Noord-Holland in één broedseizoen is uitgevoerd, maar dat geldt vrijwel zeker ook voor Nederland. De inventarisaties zijn uitgevoerd door de ecologische advies- en onderzoeksbureaus Van der Goes en Groot, Altenburg en Wymenga, en Natuurbeleven. Op Texel is het veldwerk uitgevoerd door de ANV 'De Lieuw', SOVON Vogelonderzoek Nederland en Natuurmonumenten. Staatsbosbeheer heeft een deel van Laag Holland voor haar rekening genomen.

Een soortgelijke weidevogeltelling had in 2006 plaatsgevonden in het Nationaal Landschap Laag Holland, eveneens door een samenwerking tussen verschillende partijen. Toen werd circa 30.000 ha geteld. Een analyse van de verzamelde gegevens is uitgevoerd door Landschap Noord-Holland (Van 't Veer & Scharringa 2008, Scharringa & Van 't Veer 2008) en later als onderdeel van een landelijk onderzoek (van 't Veer et al 2008).

Figuur 3.1. Onderzochte gebieden met jaar van onderzoek en indeling van de ILG-regio's. De blauwe gebieden zijn alleen voor de atlas gebruikt. Zie verder de tekst.

De analyse van de verzamelde data heeft zich toegespitst op de verspreiding en dichtheden van weidevogels, waarbij ook is gekeken naar trends, vormen van weidevogelbeheer, grondsoort, grondgebruik, drooglegging en landschappelijke kenmerken. Hierbij zijn de gegevens zoveel mogelijk bewerkt naar de afzonderlijke ILG-regio's². Voor de analyses is de dataset van 2009 uitgebreid met gegevens uit 2006-08 (circa 9.000 ha), zodat de totale geanalyseerde dataset ongeveer 60.000 ha beslaat (figuur 3.1), ongeveer 40% van de totale oppervlakte grasland en bouwland in Noord-Holland.

De opzet van het onderzoek, analyse en rapportage is begeleid door de Raad van Advies van het Kenniscentrum

¹ Van 't Veer & de Boer ecologisch onderzoek en adviesbureau.

² ILG is het Investeringsbudget Landelijk Gebied, een overkoepelende subsidieregeling voor de inrichting van het landelijk gebied. Noord-Holland kent zeven afzonderlijke ILG-regio's (zie figuur 3.1).

Weidevogels. Hierin zijn de volgende organisaties betrokken: Veelzijdig Boerenland, ANV 'Water, Land en Dijken', Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Milieufederatie Noord-Holland, Landschap Noord-Holland en de Provincie Noord-Holland.

De dataset die thans beschikbaar is genereert een geweldige hoeveelheid informatie. De belangrijkste zaken worden gepubliceerd in twee rapporten. Het eerste rapport 'Weidevogels in Noord-Holland; ecologie, beleid en ontwikkelingen' (Van 't Veer et al. 2010) is te downloaden op de site van het Kenniscentrum Weidevogels (www.kenniscentrumweidevogels.nl). Het tweede rapport geeft een overzicht van alle bekende weidevogeldata uit de jaren 2005-2009 in de vorm van een atlas: 'Weidevogels in Noord-Holland; verspreiding, aantallen en trends' (Scharringa et al. in prep.) en verschijnt in de loop van 2010. In dit jaarboek behandelen we de resultaten van het onderzoek in beknopte vorm.

Voor referentiewaarden is het noodzakelijk om te weten wat de huidige aantallen weidevogels in Noord-Holland zijn. Tabel 1 geeft een schatting van de aantallen weidevogels in 2009, voor een belangrijk deel gebaseerd op de gegevens van ruim 70.000 ha grasland en bouwland dat in de jaren 2005-2009 is onderzocht.

3.2 Hoeveel weidevogels broeden er in Noord-Holland?

In de 'Weidevogelvisie Noord-Holland' (Provincie Noord-Holland 2009) is de ambitie verwoord om de afname van weidevogels op provinciaal niveau zoveel mogelijk te stabiliseren en waar mogelijk weer een groei te bereiken.

Tabel 3.1 Schatting van de aantallen weidevogels in Noord-Holland in 2009, de betrouwbaarheid van de schatting en het aandeel (in %) van de Nederlandse populatie dat in Noord-Holland broedt. Ter vergelijking is de schatting rond 1990 gegeven. In de kolom betrouwbaarheid is aangegeven welk deel van het geschatte aantal op tellingen berust, waarbij O = < 50%, O O = 50-75% en O O O = > 75%. De soorten in de lijst zijn gerangschikt naar aflopend aantal broedparen.

soort	2009 aantal broedparen		betrouwbaarheid	%NL	1990 aantal broedparen	
	min.	max.			min.	max.
kievit	18.000	22.000	O O O	11	24.000	28.000
scholekster	9.500	11.000	O O O	14	18.000	21.000
grutto	8.900	9.700	O O O	20	12.500	14.000
tureluur	5.200	5.800	O O O	28	4.600	5.900
gele kwikstaart	4.200	6.200	O	16	4.000	6.000
krakeend	3.500	4.000	O O O	25	500	700
graspieper ¹	3.500	4.000	O O O	5	4.000	7.000
kuifeend	2.900	3.500	O O O	19	3.000	4.000
veldleeuwerik	1.700	2.200	O O	5	8.000	14.000
slobeend	1.500	1.700	O O O	29	2.400	3.200
zomertaling	100	150	O O	12	200	300
watersnip	35	70	O O O	4	200	300
wintertaling	25	50	O O O	2	200	300
kemphaan	10	15	O O	20	100	200

¹ Ongeveer de helft van de Noord-Hollandse graspiepers broedt in de duinen en op kwelders.

3. Provinciaal weidevogelonderzoek in Noord-Holland

Noord-Holland is vooral belangrijk voor slobbeend, tureluur, krakeend, grutto en kempfaan. Van deze soorten broedt bijna 30% (slobbeend) tot 20% (grutto en kempfaan) van de landelijke populaties in Noord-Holland. Daarnaast is onze provincie ook belangrijk voor kuifeend, gele kwikstaart, scholekster en zomertaling. Van de 14 soorten uit tabel 3.1 zijn tien soorten sinds 1990 in aantal afgenomen. Tureluur, gele kwikstaart en kuifeend blijven stabiel. De krakeend is de enige soort die is toegenomen.

De kievit is nog steeds onze talrijkste weidevogel, gevolgd door scholekster en grutto. De afgelopen 20 jaar is de volgorde in de aantallen van de soorten slechts weinig veranderd. Twee veranderingen springen in het oog. De krakeend is tegenwoordig de op vier na talrijkste weidevogel. De veldleeuwrik echter – in 1990 nog de op drie na talrijkste soort – is thans afgezakt naar de negende plaats op de lijst (zie ook hoofdstuk 2).

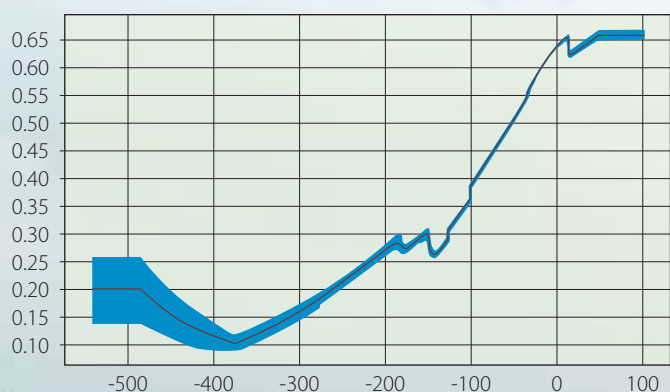
3.3 Verdeling weidevogels over de ILG-regio's

Het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) is een overkoepelende subsidieregeling voor de inrichting van het landelijk gebied. Noord-Holland kent zeven afzonderlijke ILG-regio's (zie figuur 3.1), de gebiedseenheid waarbinnen alle subsidiestromen op het gebied van natuur- en landschapsbeheer worden gecoördineerd.

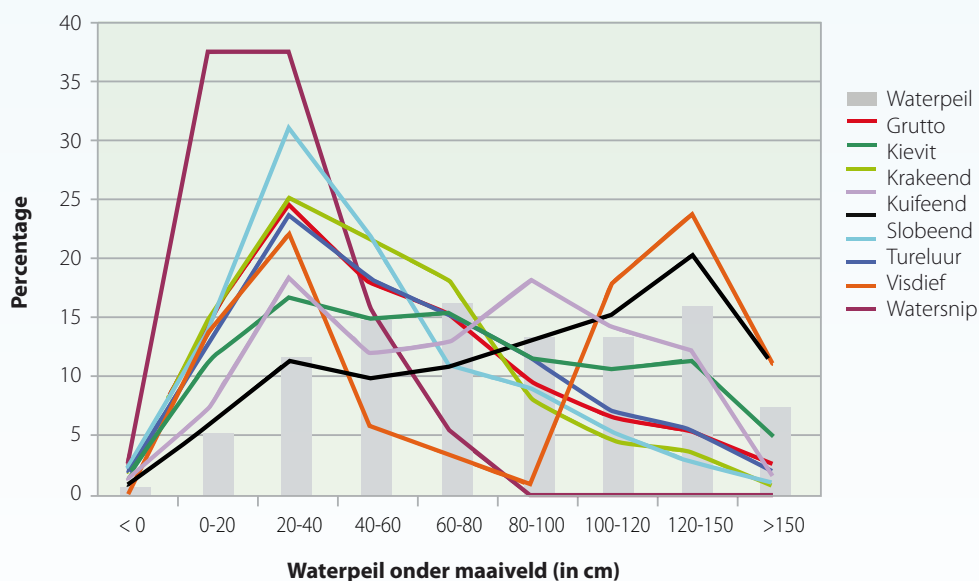
Tabel 3.2 geeft aan welk aandeel van de Noord-Hollandse broedpopulaties van weidevogels in de zeven ILG-regio's voorkomen.

Tabel 3.2 Aandeel van de Noord-Hollandse broedpopulaties van weidevogels per ILG-regio en van het Nationaal Landschap Laag Holland, waarbij ● = 10-20%, ● = 20-30% en ● ≥ 30%. De geel gemarkeerde cellen geven aan dat het aandeel van een broedpopulatie twee maal of meer is dan op grond van het aandeel open cultuurgrond (grasland + bouwland) van Noord-Holland verwacht kan worden. Zie verder de tekst.

ILG-regio/Nationaal Landschap - soorten	Texel	Kop van Noord-Holland	West-Friesland	Noord-Kennemerland	Laag Holland	Zuid-West Rijnland	Amstel-, Gooi- en Vechtstreek	Nat. Landschap Laag Holland
krakeend					●			●
zomertaling		•			●		•	●
slobbeend		•	•		●			●
kuifeend		•	●		●	•		●
scholekster	•	●	●		●	•		●
kievit		•	●	•	●			●
kempfaan				●	●			●
watersnip					●	•		●
grutto			•	•	●			●
tureluur		•	•	•	●			●
veldleeuwrik	•	●		•	•			●
graspieper	•	●	•	•	●			●
gele kwikstaart	•	●	●					•
% cultuurgrond	6	29	16	8	22	10	9	27

Figuur 3.2. De respons curve van 'Waterpeil onder maaiveld' (in cm) voor het grutto model. De blauwe gebieden geven de variatie aan.

Figuur 3.3 De procentuele verdeling van weidevogel-territoria over verschillende 'Waterpeil onder maaiveld' klassen. Tevens is aangegeven in de kolommen de verdeling van de rastercellen over de peilklassen.

Op het niveau van de ILG-regio's bestaan grote verschillen in weidevogelaantallen. De belangrijkste ILG-regio voor weidevogels is zonder meer Laag Holland. Van acht soorten weidevogels broedt hier meer dan 30% van de Noord-Hollandse populaties, uiteenlopend van 36% voor de kievit tot 80% voor de watersnip. Voor de grutto is het aandeel van deze regio ruim 50%. Dit aandeel is niet alleen op provinciale schaal van belang, maar ook op landelijke en Europese schaal.

De ILG-regio Noord-Kennemerland scoort hoog bij de kempfaan (68%) en de ILG-regio Kop van Noord-Holland bij de gele kwikstaart (34%).

Het aandeel van de oppervlakte grasland en bouwland varieert sterk in verhouding tot de totale oppervlakte grasland en bouwland in Noord-Holland, uiteenlopend van circa 6% (Texel) tot bijna 30% (Kop van Noord-Holland). Laag Holland springt er duidelijk uit met zes soorten, waarvan het aandeel van de Noord-Hollandse populatie twee maal of meer is dan men op grond van het aandeel grasland en bouwland zou verwachten. Dit zijn ook allemaal soorten die een duidelijke voorkeur hebben voor vochtige tot natte graslanden (zie paragraaf 3.5).

Verder scoort Texel hoog voor scholekster, veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart. Van deze soorten broedt hier dus 12% of meer van de Noord-Hollandse populaties op 6% van het totale areaal grasland en bouwland van Noord-Holland.

De ILG-regio Laag Holland is onderdeel van het Nationaal Landschap Laag Holland. Het Nationaal Landschap beslaat ook delen van het zuiden van de ILG-regio Noord-Kennemerland (Alkmaardermeer-gebied en binnenduinrand Castricum) en kleine delen van de ILG-regio West-Friesland. Wat hierboven is geschreven over de gelijknamige ILG-regio geldt in vergrotende trap voor het Nationaal Landschap. Van tien soorten weidevogels broedt hier meer dan 30% van de totale Noord-Hollandse populaties. Van krakeend,

slobeend, tureluur en grutto ligt dit aandeel rond de 60%.

De laatste kempfaan en watersnippen van Noord-Holland zijn vrijwel geheel beperkt tot dit gebied. Als men aantallen en dichtheden van weidevogels in het Nationaal Landschap afzet tegen andere weidevogelregio's in ons land, kan niet anders geconcludeerd worden dat het Nationaal Landschap Laag Holland niet alleen het belangrijkste kerngebied voor weidevogels in Noord-Holland is, maar ook één van de belangrijkste kerngebieden in Nederland is.

3.4 Ecologie van weidevogels

Verschiede soorten weidevogels stellen verschillende eisen aan hun omgeving of habitat. Om dit te analyseren en inzichtelijk te maken, is gebruik gemaakt van 'soort-distributiemodellen'. Voor de modellen zijn zes variabelen geselecteerd die een belangrijke rol spelen bij het voorkomen van weidevogels. Dit zijn type beheertype (21 klassen), waterpeil (winterpeil) onder maaiveld (in cm), afstand tot bebouwing (in m), afstand tot boomgroepen (in m), afstand tot infrastructuur (wegen en spoorwegen, in m) en bodemtype (veen, zand en klei).

Deze variabelen zijn omgezet naar rasterdata met een resolutie van 10 x 10 m. Predatiegegevens zijn niet in het model verwerkt, omdat gedetailleerde gegevens ontbreken. Predatie is een niet op zichzelf staande factor; in samenhang met andere verliesfactoren is predatie echter wel een belangrijke verliesfactor bij legfels en weidevogelkuikens. Hier laten we de invloed van het waterpeil onder het maaiveld en de afstand tot bebouwing als voorbeelden zien. Voor 8 van de 12 gemodelleerde soorten is er een duidelijke invloed van het waterpeil onder het maaiveld. Zeven soorten worden negatief beïnvloed door een lager peil, alleen de scholekster reageert positief op een lager peil. Figuur 3.2 toont de respons curve van 'Waterpeil onder maaiveld' van het grutto model. Hieruit valt op te maken dat de kans van

3. Provinciaal weidevogelonderzoek in Noord-Holland

voorkomen van de grutto (y-as) snel afneemt naarmate het waterpeil lager onder het maaiveld ligt. Voor die soorten waarvoor het voorkomen wordt beïnvloed door het waterpeil is een frequentieverdeling over verschillende waterpeilklassen gemaakt (figuur 3.3). Uit deze figuur kan worden opgemaakt dat de groep grutto-tureluur-slobeend-krakeend op vergelijkbare negatieve wijze op laag waterpeil reageert. Zij komen in de hoogste frequenties voor op percelen met een waterpeil tussen de 20 en 40 cm onder maaiveld. Deze voorkeur is bij toetsing significant. De enige soort die positief reageert op een laag waterpeil is de scholekster. Uit figuur 3.3 kunnen we verder opmaken dat hoewel waterpeil een verklarende factor is in het model van de kuifeend, deze soort relatief ongevoelig is voor het gevoerde waterpeil. Deze soort is afhankelijk van meren, sloten, oevers en slootkanten, zodat er wel een duidelijke relatie met water bestaat.

Tabel 3.3 De invloedsfeer van bebouwing op verschillende weidevogels.

Soort	Aantal rasters	Afstand
zomertaling	34	200 - 1.200
graspieper	726	200 - 800
veldleeuwerik	666	150 - 1.200
kuifeend	508	50 - 1.000
grutto	5.327	200
kievit	8.637	200
tureluur	2.752	150
slobeend	546	200
scholekster	4.546	100

Voor veel weidevogels is openheid van het landschap een belangrijke voorwaarde voor het voorkomen. De openheid wordt onder andere verstoord door bebouwing. Daar waar in tabel 3.3 een bereik staat weergegeven betekent dat tot de eerste waarde een sterke invloed van bebouwing op het voorkomen waarneembaar is, en dat tot de tweede waarde nog steeds invloed bestaat. Daar waar slecht één waarde gegeven is, is er invloed van bebouwing tot de vermelde afstand. Generaliserend kan gezegd worden dat voor de soorten in tabel 3.3 er een negatieve invloed van bebouwing is tot een afstand van 200 m. Het is goed mogelijk dat soorten met een zeer grote afstand tot gebouwen (800-1.200 m) vooral reageren op de schaal van het open landschap. Grote open landschappen lijken voor soorten als graspieper en veldleeuwerik zeer aantrekkelijk te zijn.

3.5 Soortenrijkdom

Hoe soortenrijker een gebied is, hoe 'completer' een weidevogelgemeenschap is ontwikkeld. De rijkdom aan weidevogelsoorten in een gebied is een goede indicatie van de kwaliteit.

In de praktijk betekent dit dat er doorgaans een grote variatie aan habitats aanwezig is waar de soorten van verschillende weidevogelgroepen van afhankelijk zijn. Voor beheer en beleid, en het behoud van de biodiversiteit is het van belang om inzicht te verkrijgen in soortenrijke weidevogelgebieden.

Bij het onderzoek zijn 17 soorten weidevogels betrokken. Voor het onderzoek naar de soortenrijkdom is steeds het aantal soorten geteld dat binnen vaste proefvlakken van 500 x 500 m (25 ha) voorkwamen.

De meest soortenrijke gebieden komen voor in de ILG regio's Laag Holland en Noord-Kennemerland en deze gebieden vallen vooral samen met de veengebieden van het Nationaal Landschap Laag Holland. Buiten het Nationaal Landschap Laag Holland is het oppervlak aan soortenrijke gebieden beperkt tot enkele graslandgebieden in West-Friesland, Amstelland en op Texel. Verspreid in de provincie komen een aantal kleine graslandgebieden voor waar een hoge tot zeer hoge soortenrijkdom wordt aangetroffen, de zgn. 'groene parels'. Deze geïsoleerde graslanden worden doorgaans gekenmerkt door een afwijkend beheer ten opzichte van de rest van de omgeving, die gewoonlijk soortenarm is. Meestal betreft het natuurgebieden met een hoog waterpeil en laat maai-beheer.

Van alle proefvlakken waar zowel beheergegevens als soortgegevens voorhanden waren ($n = 552$) is gekeken naar het landgebruik in het proefvlak. Hiervoor werd gekeken wat het procentuele aandeel was van het oppervlak aan verschillende beheertypen ('beheer-mozaïeken'). Uit figuur 3.4 blijkt duidelijk dat er een sterke relatie bestaat tussen het soortenaantal en de aanwezige beheer-mozaïeken op landschapsniveau. De soortenrijkdom neemt daarbij toe met een toenemend oppervlak aan (extensief) weiland en hooiland (in juni gemaaid). De soortenrijkste proefvlakken bleken voor te komen in gebieden waar wei- en hooiland (laat gemaaid) de dominante beheervorm is. De meest soortenarme gebieden komen voor waar het oppervlak aan bouwland en vroeg gemaaid grasland (mei) het grootst is, namelijk in proefvakken die vooral uit het maailand en bouwland-type bestaan. Intermediaire gebieden, met een soortenrijkdom van 4 tot 6 soorten, komen voor als het graslandoppervlak op landschapsniveau meer dan 50% bestaat. De relatief soortenrijke proefvlakken met 7 tot 9 soorten worden vooral bepaald door een combinatie van laat en vroeg gemaaid grasland en weiland. Het aandeel bouwland is doorgaans klein, maar kan plaatselijk – bijvoorbeeld in West-Friesland – een rol spelen in de soortenrijkdom.

In natuurterreinen, dat wil zeggen in terreinen waar een terreinbeherende instantie het beheer voert of waar particulier natuurbeheer aanwezig is, wordt de hoogste

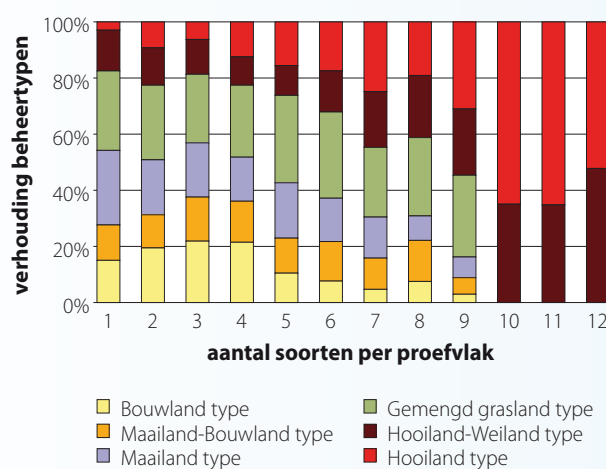
soortenrijkdom aangetroffen. Een toenemend aandeel in het oppervlak met deze vorm van natuurbeheer is gecorreleerd met een toenemende soortenrijkdom. De rijkdom aan soorten blijkt bij gebieden met agrarisch natuurbeheer en gangbaar agrarisch beheer het kleinst te zijn. Bij een groter oppervlak aan agrarisch natuurbeheer neemt het soortenaantal niet duidelijk toe, maar ook niet af. Omdat het echter om een groot oppervlak aan agrarisch natuurbeheer gaat, moet wel rekening worden gehouden met een verdunningseffect, want er blijken ook bij het agrarisch natuurbeheer soortenrijke locaties voor te komen. Dit zijn vooral geïsoleerde groepen percelen met agrarisch natuurbeheer, mogelijk gerelateerd aan een specifieke bedrijfsvoering ter plekke. Deze 'groene parels' bezitten voor het agrarisch natuurbeheer een belangrijke voorbeeldfunctie. Uitwisseling van kennis over het beheer en de gevoerde bedrijfsvorm in deze soortenrijke gebiedsdelen kan daarbij leiden tot verbetering van de kwaliteit.

3.6 Weidevogelgemeenschappen

Weidevogels komen in het landschap steeds in verschillende verhoudingen van aantallen en soorten voor. Plaatselijk kunnen er grote verschillen in aantallen en soortenrijkdom bestaan. Deze verschillen zijn over het algemeen het gevolg van het gebruik van het land, de inrichting van het landschap en vaak ook van het gevoerde peilbeheer (zie 3.4). Zo komen in een gebied dat vooral als bouwland wordt gebruikt andere soorten voor dan in grasland dat pas in juni wordt gemaaid. Verder hebben beweiding, het tijdstip van maaien of het opzetten van het waterpeil gevolgen voor de

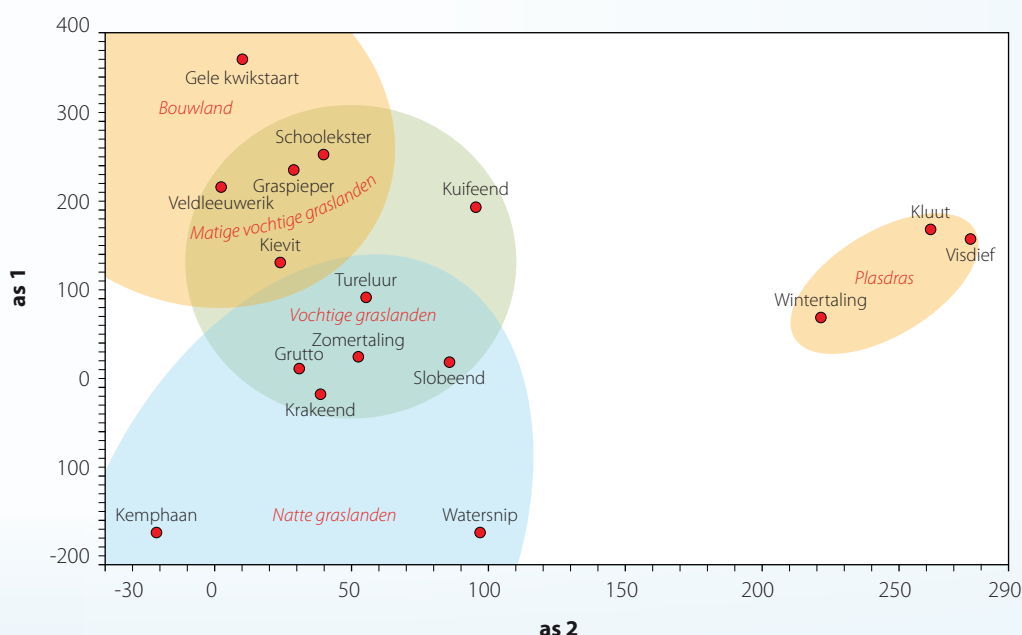

Soortenrijkdom en beheertype

Figuur 3.4. Relatie tussen soortenrijkdom en beheertype. Per proefvlak (25ha) en corresponderend soortenaantal is gekeken wat het procentuele aandeel van de beheertypen zijn. In de figuur is duidelijk te zien dat er een relatie is tussen soortenrijkdom en het oppervlak aan hooiland (laat gemaaid in juni) en weiland (doorgaans extensief beweide). Soortenarme gebieden komen voor waar maailand (maaien in mei) en bouwland overheersen.

Figuur 3.5. Resultaten analyse weidevogelgroepen in Noord-Holland. Het betreft een DECORANA-analyse op basis van weidevogeldichtheden in 2.529 proefvlakken van 500 x 500 m, met in totaal 16 soorten en 11.526 territoria. Met kleuren zijn verschillende weidevogelgroepen aangegeven. Corresponderende biotopen zijn met rode tekst aangegeven. De groene cirkel omvat soorten van vochtige tot matig vochtige graslanden.

samenstelling van de broedvogelbevolking. De aanwezigheid van een bepaalde karakteristieke ordening van soorten in het landschap - een weidevogelgemeenschap - is niet alleen ecologisch interessant, maar ook belangrijk voor het beheer. Om een weidevogelgebied met bepaalde soorten goed te kunnen beheren, is het belangrijk om inzicht te hebben in de eisen die soorten stellen. Het hantieren van weidevogelgroepen of -gemeenschappen is daarbij een goed hulpmiddel.

Voor het onderzoek naar het voorkomen van weidevogelgroepen werd via het programma DECORANA geanalyseerd. Deze analyse ordent de soorten op basis van voorkomen in de proefvlakken in zgn. puntenwolken, waarbij de onderlinge positie van de punten duiden op ecologische factoren en/of gradiënten. De soorten zijn uitgezet langs 2 assen die de voornaamste ecologische variatie verklaren (figuur 3.5). De analyse levert vijf goed herkenbare groepen op: nl. soortengroepen die herkenbaar zijn voor bouwland, matig vochtige graslanden, vochtige graslanden, natte graslanden en plasdras percelen. Soorten aan de 'buitenrand' behoren tot de schaarse soorten: gele kwikstaart, kemphaan, kluut, watersnip en visdief. Dat de gele kwikstaart in dit rijtje staat, komt omdat er relatief weinig bouwland in de dataset vertegenwoordigd is.

Van boven naar beneden loopt er duidelijk een droog-nat gradiënt. Soorten die bovenaan staan in het diagram komen vooral op drogere gronden voor, onder en rechts staan soorten van natte locaties. Van de linkerbovenhoek naar de linkeronderhoek loopt tevens een gradiënt van bouwland, via matig vochtig grasland naar vochtig tot nat grasland. Soorten van matig vochtige- en vochtige graslanden kunnen ook samen in het landschap voorkomen, zowel in gemengde landschappen met bouwland en grasland als in landschappen met louter grasland. In het laatste geval betreft het vaak combinaties van extensief hooiland en extensief weiland.

Kluut, visdief en wintertaling nemen in het diagram een aparte positie in. Deze soorten komen in de geïnventariseerde gebieden vooral bij plasdras percelen voor. De

kuifeend broedt vooral in slootkanten, deze soort heeft in het diagram een verwantschap met soorten van vochtige tot matig vochtige graslanden.

Op basis van een TWINSPAN-analyse konden zeven verschillende weidevogelgemeenschappen worden onderscheiden en een aantal subtypen. De basis van de indeling berust op de verhouding van de verschillende dichtheden per soort per proefvlak (25 ha) en het voorkomen van elkaar uitsluitende soortcombinaties. Voor een ruimtelijke verspreiding van de weidevogelgemeenschappen, zie figuur 3.6. De volgende gemeenschappen ('weidevogellandschappen') konden worden onderscheiden:

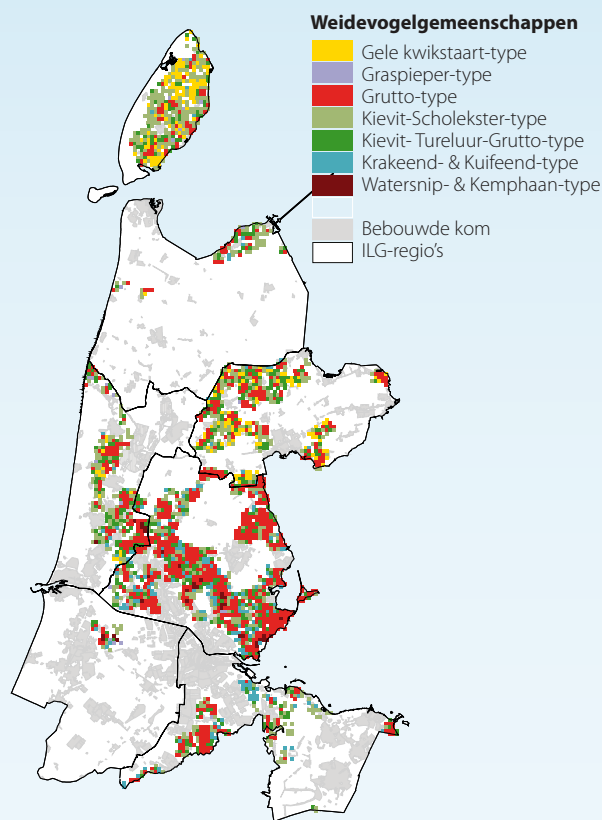
1. **Gele kwikstaart-type:** een vooral aan bouwland gebonden type met gele kwikstaart, veldleeuwerik, graspieper, scholekster en kievit.
2. **Kievit-Scholekster-type:** relatief soortenarme gemeenschap met lage dichtheden van kievit en scholekster, vaak samen met lage dichtheden van krakeend of kuifeend. Overal voorkomend, maar met een voorkeur voor bouwland, graslanden met een korte vegetatie of weiland. Hogere dichtheden van scholekster zijn binnen dit type kenmerkend voor Texel en Wieringen.
3. **Graspieper-type:** een matig soortenrijke gemeenschap met graspieper, krakeend en kievit. Het type komt voor in gemengde gebieden met bouwland en grasland en in zuivere graslandgebieden, vaak dan in enigszins verruigd weiland.
4. **Kievit-Tureluur-Grutto-type:** aan het Grutto-type verwante gemeenschap met lage dichtheden aan grutto's (< 10 broedparen per 100 ha), maar plaatselijk hoge dichtheden van tureluur, kievit en/of scholekster. De gemeenschap is kenmerkend voor beweide gebieden of gebieden met een gemengd hooi- en weiland beheer, al of niet met een groter aandeel aan vroeg maailand (gemaaid in mei). Het type komt overal in Noord-Holland voor waar een groter aandeel aan beweiding of graslanden met een korte vegetatie aanwezig is.
5. **Grutto-type:** soortenrijke weidevogelgemeenschap van vochtig grasland. Het type is onder te verdelen in twee subtypen:

- Subtype 5a Grutto-type: een weidevogelgemeenschap met relatief hoge dichtheden van grutto (> 10 broedparen per 100 ha), voorts ook met vrij hoge dichtheden van tureluur, krakeend en kievit.
 - Subtype 5b Soortenrijk Grutto-type: een gemeenschap die sterkt lijkt op type 5a, maar waar hogere weidevogeldichtheden voorkomen. De gruttodichtheid bedraagt gewoonlijk meer dan 20 broedparen per 100 ha, de totale dichtheid aan weidevogels veelal meer dan 100 broedparen per 100 ha. Beide subtypen hebben een sterke binding met laat gemaaid graslanden (juni), daarnaast wordt deze gemeenschap ook aangetroffen in landschappen met laat gemaaid grasland dat gecombineerd voorkomt met weiland of vroeg gemaaid grasland.
6. **Krakeend/Kuifeend-type:** relatief soortenarme weidevogelgemeenschappen met krakeend of kuifeend. Beide typen komen verspreid voor, maar hebben vooral een binding met de veengebieden.
- Subtype 6a. Krakeend-type: een vrij soortenarme type dat naast krakeend wordt gekenmerkt door kievit en scholekster. Andere eendensoorten zoals slobend en kuifeend, komen nu en dan en in lage dichtheden voor.
 - Subtype 6b Kuifeend-type: een door kuifeend gedomineerde, doorgaans arm tot zeer arme weidevogelgemeenschap. Krakeend ontbreekt.
7. **Watersnip/Kemphaan-type:** onder dit type vallen weidevogelgemeenschappen met kemphaan of watersnip. Omdat beide soorten ruimtelijk tegenwoordig zelden samen voorkomen, is een apart Kemphaan en Watersnip-type te onderscheiden. Beide subtypen komen verspreid voor en zijn beperkt tot de natuurgebieden in het Nationaal Landschap Laag Holland en graslanden rond Spaarnwoude. Beide subtypes komen ruimtelijk voor in landschappen met Grutto-gemeenschappen.
- Subtype 7a. Watersnip-type: natte hooi- en weilanden, soms met enigszins ruig grasland, met hoge waterpeilen tot ver in juni (Van 't Veer et al. 2009).
 - Subtype 7b. Kemphaan-type: vochtige tot soms natte graslanden die tot eind mei een korte grasvegetatie bezit. Plaatselijk zijn natte oevers, plasjes of opdrogende slikbodems aanwezig.

Opvallend is een grote verscheidenheid aan weidevogelgemeenschappen over relatief korte afstanden (figuur 3.6). Dat is inherent aan de grootte van de proefvlakken (25ha), maar geeft tevens aan dat er binnen veel gebieden een grote variatie is in de weidevogelpopulatie. Het lokaal voorkomen van gemeenschappen met grutto, watersnip of kemphaan is daarbij indicatief voor gebieden met een gunstige potentie.

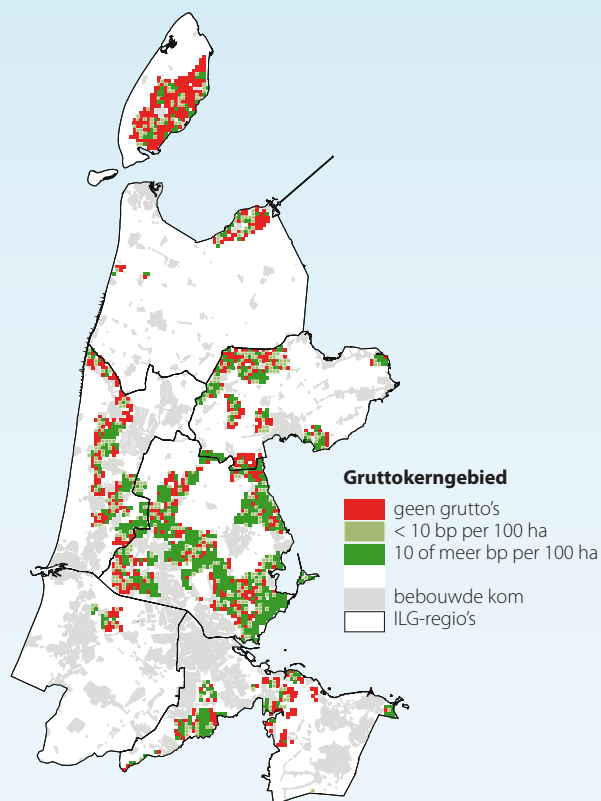
Voorts zijn er verschillende regio's met karakteristieke combinaties van weidevogelgemeenschappen te onderscheiden, zoals het Nationaal Landschap Laag Holland,

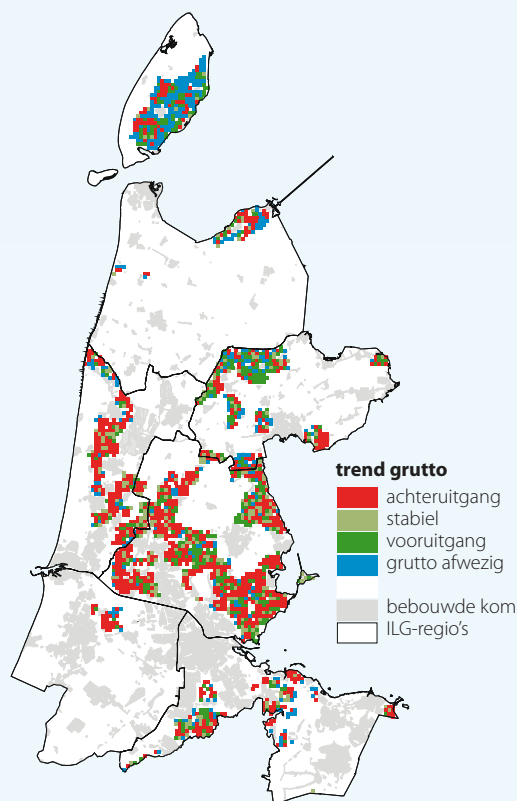
Figuur 3.6. Weidevogelgemeenschappen in Noord-Holland.

Spaarnwoude en Amstelland (Grutto, Watersnip/Kemphaan en Krakeend/Kuifeend-type), West-Friesland (Grutto, Kievit-Tureluur-Grutto, Kievit-Scholekster en Gele kwikstaart-type) en Texel (Kievit-Scholekster en Gele kwikstaart-type). Gezien de ruimte kan hier slechts zeer beperkt worden ingegaan op deze interessante materie. Zie voor uitgebreidere beschrijvingen van de weidevogelgroepen en -gemeenschappen Van 't Veer et al. 2010.

Figuur 3.7. Gruttokerngebieden op basis van de 25 ha proefvlakken. De donker groene gebieden voldoen aan het criterium van minimaal 10 broedparen per 100 ha.

Figuur 3.8. Trend van de grutto in de 25 ha proefvlakken sinds 1995-2003.

3.7 Kerngebieden

Vanwege de grote waarde van Noord-Holland voor de weidevogels, spant de provincie zich in om de weidevogelstand peil te houden en deze op termijn weer te laten groeien. Deze beleidsdoelstelling is vastgelegd in de Weidevogelvisie Noord-Holland (Provincie Noord-Holland 2009). De Weidevogelvisie richt zich op weidevogelsoorten die primair broeden in grasland en deels ook in bouwland. Anders dan in het verleden zal de provincie zich ten aanzien van het weidevogelbeheer vooral richten op gebieden waar bepaalde minimum dichtheden aan weidevogels voorkomen, de zogeheten kerngebieden. Dit zijn gruttokerngebieden en weidevogelkerngebieden. Gruttokerngebieden zijn gedefinieerd als gebieden met minimaal 10 gruttobroedparen per 100 ha. Weidevogelkerngebieden zijn gedefinieerd als gebieden met minimaal 20 broedparen per 100 ha van de weidevogels, waarbij graspieper, kievit en kraakeend niet worden meegeteld. Voor de kemphaan, watersnip en zomertaling, de zeer kritische weidevogelsoorten, heeft de provincie een apart beleid. Een vraag bij het onderzoek was welke gebieden momenteel voldoen aan de provinciale normen voor weidevogel- en gruttokerngebied en wat de ontwikkeling van de weidevogels is in deze gebieden.

Er is voor de beoordeling gebruik gemaakt van de vaste proefvlakken van 25 ha. Per proefvlak is steeds gekeken of de criteria – zoals hierboven genoemd – werden gehaald. Deze analyse werd zowel met de dataset van 2006-2009 als met een dataset van de provinciale natuurinventarisatie voor de jaren 1995-2003 uitgevoerd. Als voorbeeld worden hier de gruttokerngebieden behandeld.

In figuur 3.7 is de ligging van de gruttokerngebieden aangegeven. Alle donkergroen gekleurde gebieden zijn gruttokerngebieden. De dichtheid bedraagt hier minimaal 10 broedparen per 100 ha (gemeten in proefvlakken van 25 ha). In de rode gebieden ontbreekt grutto, in de licht groene gebieden zijn lage dichtheden (< 10 broedparen per 100 ha) aanwezig.

De gruttokerngebieden vallen nagenoeg binnen de weidevogelkerngebieden. Omdat de grutto gevoelig is voor verdroging, komen de gruttokerngebieden wel op een beperkter oppervlak voor. Doorgaans zijn dit gebieden met een hoger waterpeil, waarbij het peil in het voorjaar zich idealiter 20-40 cm onder het maaiveld bevindt (paragraaf 3.4). De best ontwikkelde gruttokerngebieden zijn daarom te verwachten in gebieden waar een hoog waterpeil wordt gehandhaafd of waar het peil wordt opgezet. Als naar de verspreiding van de gruttokerngebieden wordt gekeken, dan valt op dat deze op grote schaal voorkomen in de ILG-regio's Laag Holland en Noord-Kennemerland (Alkmaardermeergebied, Groot-Limmerpolder, Berger- en Egmondermeer, Vennewaterpolder). Een opvallend gruttokerngebied bevindt zich in Polder de Ronde Hoep in Amstelland.

Buiten deze regio's komen gruttokerngebieden beperkt en in enclaves voor. Op Texel is goed te zien dat de gruttokerngebieden gebonden zijn aan hoogwatergebieden, die hier vooral tot natuurgebieden beperkt zijn. Vermeldenswaard is ook De Kampen bij Huizen. Dit kerngebied is onderdeel van het veel grotere gruttogebied van Eemland in de provincies Utrecht en Gelderland.

In alle regio's, met uitzondering van delen in West-Friesland, is de grutto (sterk) achteruitgegaan (figuur 3.8).

Toch zijn er gebieden aan te wijzen die over een groter oppervlak sinds 1995-2003 stabiel zijn gebleven. Deze liggen vooral in de ILG-regio Laag Holland en in het Alkmaardermeergebied (Noord-Kennemerland). Verder valt op dat veel locaties waar een vooruitgang is opgetreden, worden geflankeerd door locaties met een achteruitgang. Hier wordt de toename waarschijnlijk veroorzaakt door een ruimtelijke verplaatsing van grutto's.

De grutto lijkt in de ILG-regio West-Friesland op veel plaatsen te zijn toegenomen. In hoeverre hier sprake is van een blijvend stijgende trend, of een tijdelijke trend, is niet duidelijk. Het betreft hier vooral lage grutto-aantallen: in figuur 3.7 is te zien dat veel delen in 2009 nog niet voldoen aan het criterium voor gruttokerngebied.

Op een aantal locaties is mogelijk sprake van een jaareffect. Het is goed mogelijk dat in het relatief droge voorjaar van 2009, de grutto vooral in nattere percelen heeft gebroed. Er bestaan namelijk opvallende verschillen met de telling van 2006. Gebieden die toen een daling ten opzichte van 1996-2000 vertoonden, blijken nu weer een stijging te bezitten. De meest waarschijnlijke verklaring is, dat in minder ideale gebieden de soort minder honkvast is. Hierbij is het voor te stellen dat de grutto in minder goede gebieden eerder geneigd is zich te verplaatsen naar betere gebieden. In droge voorjaren zijn dit waarschijnlijk vooral de natte tot vochtige graslanden.

3.8 Conclusies

De belangrijkste conclusies van het hier beschreven onderzoek zijn:

- Noord-Holland is nog steeds één van de rijkste weidevogelprovincies van Nederland. Van vijf soorten broedt hier 20% of meer van de landelijke broedpopulaties.
- Van de 14 primaire weidevogelsoorten die in de Noord-Hollandse gras- en bouwlanden broeden, zijn tien soorten sinds 1990 in aantal afgenomen. Drie soorten zijn min of meer stabiel en één soort is toegenomen.
- Laag Holland is de belangrijkste ILG-regio voor weidevogels. Van acht soorten weidevogels broedt hier meer dan 30% van de Noord-Hollandse populaties. De regio Noord-Kennemerland scoort hoog met de kempfaan (68%). Verder is de regio Texel opvallend rijk aan scholeksters en de drie zangvogelsoorten.
- De ILG-regio Laag Holland is onderdeel van het Nationaal Landschap Laag Holland. Van tien soorten weidevogels broedt hier meer dan 30% van de totale Noord-Hollandse populaties, waarbij in het bijzonder het aandeel van de grutto (60%) niet alleen op provinciale schaal, maar ook op landelijke en Europese schaal van groot belang is. De veenweidegebieden van het Nationaal Landschap vormen niet alleen het belangrijkste kerngebied voor weidevogels in Noord-Holland, maar ook één van de belangrijkste kerngebieden in Nederland.
- Het waterpeil en de openheid van gebieden zijn belangrijke factoren die het voorkomen van veel soorten weidevogels bepalen. Dit ondersteunt de noodzaak dat naast een juist beheer en een hoog waterpeil, een beleid gericht op het behoud van open landschappen een belangrijke voorwaarde is voor de realisatie van de Weidevogelvisie Noord-Holland.
- De rijkdom aan weidevogelsoorten in een gebied is een goede indicatie van de kwaliteit. Voor beheer en beleid, en het behoud van de biodiversiteit zijn soortenrijke weidevogelgebieden belangrijk. De soortenrijkste locaties komen voor in gebieden waar wei- en hooiland (in juni gemaaid) de dominante beheervorm is. De meest soortenarme locaties komen voor waar het oppervlak aan bouwland en vroeg gemaaid grasland (mei) het grootst is.
- In natuurterreinen wordt de hoogste soortenrijkdom aangetroffen. De soortenrijkdom is in gebieden met

agrarisch natuurbeheer en gangbaar agrarisch beheer gemiddeld gezien het laagst. Toch komen er bij het agrarisch natuurbeheer ook soortenrijke locaties voor. Deze 'groene parels' bezitten een belangrijke voorbeeldfunctie (uitwisseling van kennis).

- Weidevogels komen in vrij goed herkenbare soortengroepen voor, die kenmerkend zijn voor bepaalde gradiënten in het landschap. Combinaties van soorten kunnen worden samengevoegd tot zeven weidevogelgemeenschappen, die een kenmerkende ruimtelijke verspreiding bezitten. Elke ILG-regio kent zijn eigen specifieke weidevogelsamenstelling. Dat betekent dat er per regio aparte ontwikkelsenario's zijn op te stellen voor de realisatie van de Weidevogelvisie Noord-Holland.
- Gebieden met minimaal 10 broedparen grutto's (gruttokerngebieden) komen vooral voor in de vochtige veenweidegebieden van het Nationaal Landschap Laag Holland en in delen van Amstelland. Daarbuiten komen vooral geïsoleerde gebieden ('groene parels') voor met hoge grutto-aantallen.
- De achteruitgang van grutto's in de gruttokerngebieden is groot en is ook op grote schaal opgetreden. Er zijn echter nog steeds stabiele gebieden, voornamelijk in het Nationaal Landschap Laag Holland. De belangrijkste beleidsopgave voor het behoud van grutto's en andere weidevogels is dat er voldoende kuikens kunnen opgroeien. In de collectieve beheerplannen is daarom bijzondere aandacht nodig voor het areaal kuikenland, waarbij het vooral gaat om voldoende hectares met uitgesteld maaibeheer (rustperiode tot in juni).

Literatuur

Provincie Noord-Holland 2009. Weidevogelvisie Noord-Holland. Provincie Noord-Holland, Haarlem

Scharringa, C.J.G. & R. van 't Veer, 2008. Atlas van de Weidevogels in Laag Holland: Overzicht van soorten, aantallen, dichtheden en trends in 30.000 hectare weidevogelgebied. Landschap Noord-Holland, Castricum.

Scharringa, C.J.G., R. van 't Veer & F. Visbeen, in prep. Weidevogels in Noord-Holland: verspreiding, aantallen en trends. Landschap Noord-Holland, Castricum en Van 't Veer & de Boer ecologisch onderzoek en adviesbureau, Jisp.

Van 't Veer, R. van 't & C.J.G. Scharringa 2008. Weidevogelonderzoek Laag Holland 2006. Analyse en interpretatie van de aangetroffen soorten en dichtheden in 30.000 ha weidevogelgebied. Landschap Noord-Holland, Castricum.

Van 't Veer, R., H. Sierdsema, C.J.M. Musters, N. Groen & W.A. Teunissen, 2008. Weidevogels op landschapsschaal. Ruimtelijke en temporele veranderingen. Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Rapport DK nr. 2008/dk105, Ede.

Van 't Veer, R., J. van der Geld & K. Scharringa, 2009. Kernkwaliteiten Laag Holland: Weidevogels en Moerasvogels. Landschap Noord-Holland, Castricum en Van 't Veer & de Boer ecologisch onderzoek en adviesbureau, Jisp.

Van 't Veer, R., N. Raes & C.J.G. Scharringa, 2010. Weidevogels in Noord-Holland; ecologie, beleid en ontwikkelingen. Onderzoeksrapport 10-004 Landschap Noord-Holland, Castricum en Van 't Veer & de Boer ecologisch onderzoek en adviesbureau, Jisp

4. Weidevogelbescherming

PETER MOL, WIM TIJSEN EN STIJN VAN BELLEGHEM

De winter van 2009 was er eindelijk weer één met perioden dat er geschaatst kon worden, maar eindigde vrij zacht en somber. Begin april brak een lange periode van warm, zonnig en droog voorjaarsweer aan. Het was de warmste aprilmaand ooit! Daardoor ging het weidevogelseizoen net als in 2008 zeer vroeg van start. Veel weidevogelbeschermingsgroepen kregen er enthousiaste nieuwe vrijwilligers bij en organiseerden startavonden die goed werden bezocht. In lezingen werd dit jaar als speerpunt extra aandacht besteed aan een juiste wijze van nestregistratie en het voorkomen van predatie.

Cursussen

In maart organiseerden Landschap Noord-Holland en de Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Water, Land en Dijken gezamenlijk voor zo'n 80 vrijwilligers de basiscursus weidevogelbescherming. Nieuw en informatief was de gevorderdencursus weidevogelbescherming, waar zo'n dertig meer ervaren vrijwilligers samen met hun 'eigen' boer op cursus gingen. Eind april zijn vrijwilligers o.a. in West-Friesland, Waterland en de Zaanstreek opgeleid tot 'grutto-alarmteller'. Alarmtellingen zijn een relatief nieuw onderdeel binnen de weidevogelbescherming en worden steeds vaker toegepast om de kwaliteit van het beheer te kunnen meten. Naast de bescherming van de legsel wordt hiermee nadrukkelijker ingezet op de bescherming van kuikens. De vrijwilligers leerden (alarmerende) grutto's, die met hun kuikens in het veld lopen, te herkennen en tellen. In de Zeevang zijn ook alle tureluur- en scholeksterfamilies met kuikens in kaart gebracht.

GRUTTO NEST • FOTO: GER TIK

Coördinatie

- Landschap Noord-Holland, Stijn van Belleghem en Wim Tjisen

Financiering

- Provincie Noord-Holland
- Nationaal Landschap Laag Holland
- Landschap Noord-Holland
- Nationale Postcode Loterij

Activiteiten

- Werven, opleiden en informeren van vrijwilligers en boeren
- Bijwonen en organiseren van start- en/of evaluatieavonden
- Verspreiden van beschermingsmaterialen (stokken, nestbeschermers etc.)
- Opleidingen in het veld voor onervaren vrijwilligers door veldmedewerkers
- Verwerken en beheren van legselgegevens in het landelijke weidevogelprogramma
- Ontwikkelen en uitvoeren van gebiedsplannen voor de grutto, inclusief de coördinatie van de grutto-alarmtellingen door vrijwilligers
- Cursussen ontwikkelen voor vrijwilligers en agrariers op het gebied van weidevogelbescherming en inventarisaties
- Afstemming en samenwerking met Landschapsbeheer Nederland, andere provincies en de Noord-Hollandse agrarische natuurverenigingen.

Werkzaamheden in het veld

De hoofdtaak van weidevogelbeschermers bestaat uit het opsporen en markeren van weidevogelnesten, om te voorkomen dat deze bij agrarische werkzaamheden of door vee verloren dreigen te gaan. De beschermingsactiviteiten houden echter niet op bij de zorg om de nesten. Steeds meer verschuift de aandacht naar de zorg om de kuikens. In 2009 zijn onder deelneming van een groot aantal vrijwilligers in zes gebieden grutto-alarmtellingen gehouden, om vast te stellen wat het broedsucces in deze gebieden was. Ook in de overige gebieden hielden vrijwilligers bij waar zich concentraties van weidevogels met pullen bevonden, om zo met boeren en agrarische natuurverenigingen tot mogelijke aanvullende maatregelen als vluchtstroken of uitgestelde maaidata te komen.